

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Merit Leib

**DERIVATIIVSE JA ORGANISATSIONILISE VASTUTUSE PÕHIMÕTETE
KOMBINEERITUD KASUTAMISE VÕIMALIKKUS RAHAPESU JA TERRORISMI
RAHASTAMISE TÕKESTAMISE SEADUSE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja
PhD Marko Kairjak

Tallinn
2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1 JURIIDILISE ISIKU VASTUTUSE PROBLEEMKOHAD	7
1.1 Juriidilise isiku karistusõigusliku vastutuse alused Eesti õiguses.....	7
1.2 Derivatiivse vastutuse probleemkohad	9
1.2.1 Vastutava füüsilise isiku puudumise problemaatika.....	9
1.2.2 Juriidilise isiku vastutus väärteo toimepanemise eest.....	10
1.2.3 Juriidilise isiku vastutus süüteo toimepanemise eest.....	11
2 DERIVATIIVSE VASTUTUSE PROBLEEMKOHTADE LAHENDAMISE VIISID.13	
2.1 Juriidilise isiku vastutuse problemaatika väärteo toimepanemisel	13
2.1.1 Organisatsioonilise vastutuse olemus	13
2.1.2 Vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamine Eesti õiguses	15
2.1.3 Vahendliku täideviimise laiendatud skeemi rakendamine eraõiguslikele juriidilistele isikutele.....	18
2.1.4 Eesti kohtupraktika näited vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamisest	19
2.2 Juriidilise isiku vastutus vastutava füüsilise isiku puudumisel.....	22
2.2.1 Derivatiivse vastutuse problemaatika kohtuväliste menetlejate silmis.....	24
2.2.2 Rahapesu andmebüroo kesksed probleemid seoses derivatiivse vastutusega..	26
2.2.3 Organisatsioonilise tahte kasutamine välisriikide näitel.....	28
2.2.3.1 Austraalia kriminaalkodeks	29
2.2.3.2 Suurbritannia Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act	34
2.2.3.3 Hollandi kriminaalkodeks.....	35
2.2.4 Ühtsed jooned välisriikide seadusandluses organisatsioonilise vastutuse osas	
38	
3 ORGANISATSIOONILISE VASTUTUSE KASUTAMISE VÕIMALUSED EESTI ÕIGUSES.....	40
3.1 Derivatiivse vastutuse kombineerimine organisatsioonilise vastutusega	40

3.2	RahaPTS-i sõnastuse muutmise ettepanekud.....	40
3.2.1	Vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamine RahaPTS normide sõnastuses.....	41
3.2.1.1	Väärtegu kui käsu, korralduse või heakskiidu realiseerimine	41
3.2.1.2	Vahetu täideviija tegevusetus	43
3.2.1.3	Vahendliku täideviija tegevusetus	44
3.2.2	Juriidilise isiku poolt hoolsuskohustuse rikkumise kasutamine RahaPTS normide sõnastuses	46
3.2.3	Vahekokkuvõte RahaPTS-i sõnastuse muutmisest.....	49
3.3	KarS § 14 lg 1 sõnastuse muutmise ettepanekud.....	52
3.3.1	Vastutava füüsilise isiku puudumine	53
3.3.2	Vahendliku täideviija vastutus väärteo toimepanemisel.....	54
3.3.2.1	Võimuaparaadi kasutamine väärteo toimepanemiseks	55
3.3.3	Vahekokkuvõte KarS §-i 14 sõnastuse muutmisest.....	56
	KOKKUVÕTE	59
	SUMMARY	65
	KASUTATUD KIRJANDUS	71

SISSEJUHATUS

Juriidiliste isikute karistusõigusliku vastutuse puhul on viimastel aastatel erilist tähelepanu pälvinud juriidiliste isikute majanduskuriteod ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (edaspidi RahaPTS) nõuete rikkumised. Probleemiks on juriidiliste isikute vastutuselevõtmine läbi vastutavate füüsiliste isikute tuvastamise, kelle tegusid on võimalik juriidilisele isikule omistada. Eesti õiguskorras tuleneb juriidilise isiku vastutus füüsilise isiku karistatava teo toimepanemisest, kui see on toime pandud juriidilise isiku huvides. Käesolevas töös käsitletakse juriidiliste isikute vastutuse aluseid, sellega kaasnevaid probleeme väärteo ja kuriteo toimepanemise eest ning analüüsitakse alternatiivset juriidilise isiku vastutuse teooria integreerimist Eesti seadusandlusesse.

Kehtivas karistuseseadustikus sätestatud derivatiivse vastutuse alternatiivina on käesolevas töös käsitletud organisatsioonilist vastutust, mis tuleneb C. Roxini organisatsioonilise teovalitsemise teooriast. Viidatud teooria keskpunktiks on vahendliku täideviimise erivorm, mis eeldab nii eesseisja kui ka tagaseisja vastutust toimepandud süüteo eest, mida P. Randma doktoritöös on nimetatud *täideviija täideviija taga* kontseptsiooniks. Samuti käsitletakse ka juriidilise isiku tahte olemuse ning selle kasutamise võimalikkust Eesti õiguses.¹

Käesolevas töös ei uurita derivatiivse vastutuse asendamise võimalikkust nn organisatsioonilise vastutuse põhimõttega, mida on juba varasemate aastate magistritöodes analüüsitud. Nii on leitud, et täies ulatuses eelnimetatud vastutuse asendamine ei ole võimalik ega täida seadusandja eesmärke juriidilise isikute vastutuselevõtmisel.² Sellest tulenevalt analüüsitakse töös mõlema kombineeritud põhimõtte kasutamise võimalikkust juriidilise isiku vastutuselevõtmise efektiivsuse tõstmiseks ja seaduses esinevate puuduste parendamiseks.

Kohane on analüüsida, kas kehtiva derivatiivse vastutuse kitsaskohtade lahendamisel oleks võimalik kasutada organisatsioonilise vastutuse elemente. Kahe põhimõtte kombineeritud kasutamise võimalikkust on eelnevalt arutatud uuringutes, mis on käsitletud juriidilise isiku vastutuse probleemkohti.³ Samuti on kombineeritud vastutuse kasutamine, seda eriti

¹ Randma, P. Organisatsiooniline teovalitsemine – täideviija täideviija taga kontseptsioon teoorias ja selle rakendamine praktikas. Doktoritöö. Juhendaja Jaan Sootak. Tartu: Tartu Ülikool 2011, lk 14-15.

² Koppel, M. Juriidilise isiku süüteovastutusele organisatsioonilise süsteemi kohaldamise võimalikkus. Magistritöö. Juhendaja Mare Tannberg. Tallinn: Tartu Ülikool 2018, lk 63.

³ Soo A., Lott A., Kangur A. Euroopa Liidu õiguses sätestatud halduskaristuste kohaldamine Eesti õiguses. Aruanne. Tartu: Tartu Ülikool, 2020, lk 69.

väärtegude puhul, olnud Riigikohtu praktika analüüsi käigus tähelepanu väärivaks võimaluseks, mida on täheldatud veel aastal 2009.⁴ Kuna juriidiliste isikute vastutuselevõtmise probleem vastutavate füüsiliste isikute tuvastamise võimetuse tõttu on hetkel üsna ilmekalt tõusetunud RahaPTS-st tulenevate rahapesualaste nõuete rikkumiste puhul, keskendutakse käesoleva töö raames sellest tulenevalt RahaPTS-s sätestatud koosseisudele ja nendega seonduvatele probleemidele.

Edasine analüüs seab ülesandeks uurida, kas on võimalik RahaPTS-s sätestatud nõuete rikkumise raames juriidilise isiku vastutuselevõtmisel kasutada derivatiivse vastutuse kitsaskohtade (eelkõige juriidilise isiku vastutuselevõtmise võimatusel vastutava füüsilise isiku tuvastamata jätmise pärast ning juriidilise isiku vastutuse välistamisel KarS § 14 lõikes 1 sätestatud isiku väärteo toimepanemisel vahendliku täieviija rollis) parandamiseks organisatsioonilise vastutuse vahendliku täideviimise skeemi ja juriidilise isiku tahte olemust. Ühtlasi uuritakse organisatsioonilise vastutuse kasutamise võimalikkust KarS-s kehtiva juriidilise isiku vastutust sätestava normi raames. Seejuures püütakse lahendada tekkinud probleeme, analüüsides välisriikides toimivaid meetmeid, mille puhul kasutatakse mõlema juriidilise isiku vastutuse elemente parima tagajärje saavutamiseks. Eesmärgi saavutamiseks uuritakse välisriikides kehtivate juriidilise isiku vastutuse põhimõtete kasutamist ning olulisemaid praktikas esinevaid kaasusi nii Eesti kui ka välisriikide näitel.

Käesolevas magistritöös püstitatakse eesmärkide alusel järgmised hüpoteesid:

- 1) Juriidilise isiku vastutuse probleemkohtade katmiseks saab kasutada organisatsioonilist vastutust eriseadustes, näiteks RahaPTS-i normides, jättes karistusseadustiku § 14 sõnastus muutmata, või
- 2) Juriidilise isiku vastutuse probleemkohtade katmiseks saab kasutada organisatsioonilist vastutust karistusseadustiku §-s 14, luues üldised vastutuse eeldused kõikidele juriidiliste isikutele, määrates täpsemad erinormid eriseadustes.

Hüpoteeside kinnitamiseks või ümberlükkamiseks on käesoleva töö raames vajalik vastata järgmistele uurimisküsimustele:

⁴ Elkind, E., Hirsink, E., Kerganberg, E. jt. Valikuliselt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikast õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel – Juriidica 2009/VIII, lk 547.

- 1) Millised peaksid olema juriidilise isiku vastutust reguleerivate eriseaduste normide sõnastused *täideviija täideviija taga* kontseptsiooni või juriidilise isiku tahte rakendamiseks RahaPTS-i normide näitel?
- 2) Milline peaks olema KarS §-i 14 sõnastus *täideviija täideviija taga* kontseptsiooni või juriidilise isiku tahte rakendamiseks juriidilise isiku vastutuse reguleerimisel?

Magistritöös rakendatakse kvalitatiivset, modelleerivat ja võrdlevat meetodit. Kvalitatiivset meetodit ehk sisulist teoreetilist analüüsi kombineeritakse modelleeriva meetodiga ehk lahenduste esitamisega õiguslike regulatsioonide vormis. Käesoleva töö raames kogutakse teoreetilist materjali ning teostatakse nähtuste sisulist teoreetilist analüüsi. Lisaks võetakse aluseks kohtulahendid, millest tulenevalt vaadeldakse tekkinud riigisisest statistikat. Töös võrreldakse Eesti õigusakte, välisriikide seadusandlust ning mainitu alusel teostatakse mitme riigi õiguslike regulatsioonide probleemikeskset võrdlust, mille abil tehakse ettepanekuid seadusnormide sõnastuse muutmiseks.

Magistritöö teoreetiline osa on koondatud esimesse ja teise peatükki ning kajastab juriidiliste isikute vastutuse aluseid, kehtiva derivatiivse vastutuse probleemkohti, organisatsioonilise vastutuse ehk *täideviija täideviija taga* kontseptsiooni olemust, juriidilise isiku tahte olemust ning Eesti kohtupraktika suundumusi juriidilise isiku vastutuse probleemkohtade katmisel. Samuti tuuakse näiteid ning analüüsitakse organisatsioonilise vastutuse kasutamist välisriikides. Magistritöö kolmandas peatükis uuritakse organisatsioonilise vastutuse rakendamise võimalusi Eesti õiguskorras, tehakse ettepanekuid seadusnormide sõnastuse muutmiseks derivatiivse vastutuse kitsaskohtade parendamiseks ning lõppkokkuvõttes vastatakse püstitatud uurimisküsimustele.

1 JURIIDILISE ISIKU VASTUTUSE PROBLEEMKOHAD

1.1 Juriidilise isiku karistusõigusliku vastutuse alused Eesti õiguses

Algselt Eesti karistusõiguses juriidilise isiku vastutuse sätestamisel võeti eeskujuriigiks Prantsusmaa, mille 23.12.1992. aastal vastu võetud *Code Penal*'i artikkel 121-2 sisaldas esimesena, tollel ajal, Euroopas juriidilise isiku karistusõiguslikku vastutust.⁵ *Code Penal*'i artikli 121-2 sõnastuse järgi vastutas juriidilise isik karistusõiguslikult kas täideviijana või osavõtjana lõpuleviidud või katse staadiumis jäänud süüteo toimepanemise eest, kui tegu on toime pandud juriidilise isiku organi või esindaja poolt juriidilise isiku kasuks või tema nimel.⁶ Eestis 01.09.2002. aastal jõustunud karistusseadustiku seletuskirjas selline eeskujuriigi valik oli põhjendatud asjaoluga, et tegemist oli uusima karistusõigusliku kodifikatsiooniga.⁷ Eeskujuriigi valik põhjustas ka meie praeguses karistusseadustikus sätestatud derivatiivse vastutuse ilmumist, mis täiel määral põhineb juriidilise isiku vastutusel läbi füüsilise isiku vastutuse toimepannud koosseisupärase ja õigusvastase teo eest. Kaasaegse juriidilise isiku vastutust reguleeriva KarS § 14 lg 1 sõnastuse järgi tuleneb juriidilise isiku vastutus füüsilise isiku (organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja) karistatava teo ehk süüteokoosseisule vastava teo toimepanemisest, kui see on toime pandud juriidilise isiku huvides.⁸

Derivatiivse vastutuse olulisemaks momendiks on seega vastutava füüsilise isiku tuvastamine, mille alusel saab omakorda tuvastada juriidilise isiku vastutust. Sellisel kujul töötav vastutavate isikute tuvastamise süsteem on samas ilmselt koormavam prokuratuuri jaoks, suurendades viimase tööd põhimõtteliselt kahekordselt, kuna eelkõige on vaja tuvastada vastutavat füüsilist isikut (sh tuvastada füüsilise isiku poolt toime pandud teo koosseisupärasust ja õigusvastasust ning seejärel isiku süüd) ja ainult siis saab liikuda edasi juriidilise isiku vastutusele. Praktikas prokuratuuri koormamise õigustuseks sai juriidilise isiku olemus – õiguslik abstraktsioon ning sellel iseseisva tahte puudumine ehk võimatus tegutseda ilma füüsilise isikuteta. Viidatud

⁵ Randma, P, lk 99.

⁶ Pradel, J., Juriidilise isiku vastutus. Tähelepanekuid Euroopa riikide seadusandluse kohta – *Juriidica* 1999/8, lk 370.

⁷ Randma, P, lk 102.

⁸ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018, lk 705.

arusaamast tuleneb ka KarS § 14 lg 2 nn paralleelne vastutus, mille järgi juriidilise isiku vastutus ei asenda füüsilise isiku vastutust, vaid täiendab seda.⁹

Õigusvastase teo toimepanemine juriidilise isiku huvides on oluliseks võimalike õigusvastaste tegude ringi piiramise momendiks. KarS § 14 lõikes 1 või muudes normides juriidilise isiku huvides tegutsemine ei ole seaduses otsesõnaliselt väljatoodud ega defineeritud. Küll aga tuleb selle all eelkõige mõista sellist tegutsemist, mis tooks kaasa juriidilisele isikule soodsa tagajärje ehk oleks juriidilisele isikule kasulik. Samuti juriidilise isiku huvides toimepandud tegude tuvastamisel tuleb arvesse võtta ühtlasi juriidilise isiku jaoks kasu saamise võimalused läbi süüteo toimepanemise ning muid, tööülesannete täitmisega seonduvaid tegusid.¹⁰

Terminit „*juriidilise isiku huvides*“ seostatakse pigem tegevuse- või tegevusetusega, mis on toime pandud sooviga edendada juriidilise isiku tegevust, seda ka olukorras, mil ei ole võimalik kindlaks teha konkreetset juriidilise isiku kasu või eelist.¹¹ Seejuures õigusvastaste tegude ringi saavad kuuluda ainult juriidilise isiku põhitegevusalasse kuuluvad teod.¹²

Juriidilise isiku vastutuse tuvastamisel peab tegu olema toimepandud vähemalt organi või juhtivtöötaja heakskiidul või korraldusel. Riigikohtu praktika kohaselt mõlemate isikute subjektiivse koosseisu tasandil peab tegu olema toime pandud vähemalt ettevaatamatusega ning puuduma peab õigusvastastus ja süüd välistavad asjaolud.¹³ Küll aga ettevaatamatusega ei ole objektiivselt võimalik tegutseda kellegi huvides, mille tõttu juriidilise isiku organi või juhtivtöötaja subjektiivse koosseisu puhul tuleb minimaalse tasandina kõne alla hoopis kaudne tahtlus.¹⁴

Eesti õiguses ei ole kujunenud ühtset seisukohta juriidilise isiku organi liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja vastutusest valvegarandina.¹⁵ Siinkohal pooldatakse M. Kairjak magistritöös leitud, mille järgi juriidilise isiku juhatuse liige võib vastutada valvegarandina alluva töötaja toimepandud süüteo eest ainult juhul, kui toimepandud süütegu asus juhatuse liikme vastustusalas. Valvegarandina vastutuse puhul on oluline välja tuua, et juhatuse liikme vastutuse

⁹ RKKKo 3-1-1-7-04 p 8-9

¹⁰ RKKKo 3-1-1-9-05 p 9

¹¹ Sootak, J., Elkind, E. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas – Juriidica 2005/X, lk 679.

¹² RKKKo 3-1-1-70-05

¹³ RKKKo 3-1-1-82-04

¹⁴ Randma, P, lk 107.

¹⁵ Kairjak, M. Krediitiasutuste tegevusega seotud süüteod. – Juriidica, 2008/V, lk 299.

piiramiseks peab juhatuse liikmel esinema seaduses sätestatud n-ö spetsiifiline järelevalvekohustus, mille rikkumine tooks endaga kaasa juhatuse liikme vastutuse valvegarandina. Spetsiifiliste kohustuste sätestamine on võimalik juriidilise isiku tegutsemisfääri reguleerivates õigusaktides või juriidilise isiku sisejuhendites. Näiteks võib tuua krediitiasutused ning nende tegutsemist reguleerivat krediitiasutuste seadust. Pealegi ei tohiks välistada juhatuse liikme vastutust olukorras kui alluva toimepandud tegu on ilmselgelt toimepandud juriidilise isiku huvides.¹⁶

1.2 Derivatiivse vastutuse probleemkohad

Derivatiivse vastutuse probleemkohad on olnud suureks vaidluspunktiks juba aastaid.¹⁷ Jättes juriidiliste isikute vastutuse probleemkohad väärteo ja kuriteo toimepanemise eest järgmistesse alapeatükkidesse, soovitakse juhtida tähelepanu ühele peamistest derivatiivse vastutuse puudustest.

1.2.1 Vastutava füüsilise isiku puudumise problemaatika

Kujutame ette olukorda, kus juriidiliseks isikuks on suur ning hierarhiliselt keeruline äriühing, kellel on tuhandeid töötajaid, sadu vastutavaid töötajaid ning kelle käsuahel äriühingu juhilt kuni tavatöötajani on kümnete inimeste pikkune. Lisaks eeldame, et mainitud äriühingu vastu on algatatud kriminaalasi arvutikelmuse toimepanemise eest, mille tagajärjena on kümned isikud jäänud ilma rahast, mida nad on äriühingule andnud heategevuslike eesmärkide saavutamiseks. Näitlikustavalt on toime pandud arvutikelmus ning eeldatavasti mõne äriühingu töötaja poolt. Teisalt on aga võimalus toime panna arvutikelmus suuremal hulgal äriühingu töötajatel, kellel on ligipääs arvuti(te)sse ning vajalikud õigused teostamiseks tehinguid isikute rahaga või muude tegude toimepanemiseks.

Kriminaalmenetluse alustanud uurijad on saanud arvutisüsteemist vajaliku logiajalugu ja tegevuste nimekirja, üle on kuulatud hulk töötajaid ning protsessiga jõutud äriühingu juhi ülekuulamiseni. Näitlikustavalt väidab viimane, et ei ole arvutikelmuse toimepanemise asjaoludest teadlik ning eitab enda poolt süüteo toimepanemist. Lõpuks on uurijad jõudnud tõdemuseni, et äriühingu keerulise hierarhilise süsteemi ja töötajate rohkuse ning viimaste

¹⁶ Kairjak, M. Krediitiasutuste tegevuseoga seotud süüteod. Magistritöö. Juhendaja Jaan Sootak, Kadri Siibak. Tartu: Tartu Ülikool 2007, lk 85.

¹⁷ Elkind, E, Hirsink, E, Kerganberg, E jt., lk 547.

teostatud tehingute, suurema hulga volitatud töötajate poolt, ei ole võimalik täpselt tuvastada töötajat, kes on arvutikelmuse toime pannud.

Näidisolukorras on uurijad vastamisi probleemiga, kus vastavalt derivatiivse vastutuse loogikale ei saa juriidiline isik vastutada ilma konkreetse teo toimepannud füüsilise isiku tuvastamiseta. See aga tähendab omakorda, et näidisolukorra lahendus võtab uurijatel ja prokuratuuril meeletult aega ja inimressursse, samas kurjategijast äriühing jääb eduka uurimise puhul pikka aega karistamata või jääb üleüldse n-ö „puutumatuks“. Tihti peale võib süü saada omistatud nii äriühingu poolt viidatud süüdimatu töötajale, kes justkui tegutses omal initsiatiivil ning mitte mingil juhul äriühingu huvides.

1.2.2 Juriidilise isiku vastutus väärteo toimepanemise eest

Derivatiivne vastutus on põhjustanud probleeme juriidiliste isikute vastutusele võtmisel väärteo toimepanemise eest.¹⁸ KarS §-i 23 järgi väärteo toimepanemise eest on karistatav ainult täideviimine.¹⁹ Samas KarS § 14 lg 1 ning kujunenud Riigikohtu praktika²⁰ kohaselt tuleb juriidilise isiku vastutus kõne alla üksnes vastutava füüsilise isiku koosseisupärase, õigusvastase ja süülise väärteo toime panemisel juriidilise isiku huvides ning seda ainult täideviija rollis.

Probleemkoht muutub selgemaks, mil näiteks juriidilise isiku organi liige annab täideviijale suusõnalise käsu selgelt ebaseadusliku väärteo toimepanemiseks ning täideviija paneb vastava väärteo toime. Sellises olukorras vastutab täideviija väärteo toimepanemise eest, ent organi liikme tegu võib esmalt subsumeerida kui vahendlikku täideviimist. Kuna aga vahendliku täideviimise jaatamiseks peab vahendina ärakasutatud isikul esinema õigusvastasust välistav asjaolu (mida käesoleva kaasuse puhul ei ole tuvastatud, kuna töötaja tegutses teadlikult ja tahtlikult), jääb organi liige samas väärteo toimepanemises ainult kihutajaks. Võttes arvesse KarS §-s 23 sätestatud, mil juriidilise isiku organi liige või muu pädev esindaja on ainult kihutaja, ei vastuta ta sellest tulenevalt väärteo toimepanemise eest, mistõttu jääb vastutusele võtmata ka juriidiline isik.²¹ Peegeldades näitlikustavat kaasust reaalelule, nähtub, et töötajale

¹⁸ RKKKo 3-1-1-82-04; RKKKo 3-1-1-145-05; RKKKo 3-1-1-100-03; RKKKo 3-1-1-137-04.

¹⁹ Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.

²⁰ RKKKo 3-1-1-137-04

²¹ Elkind, E, Hirsink, E, Kerganberg, E jt., lk 545.

käsu andnud juht jääb väärteo toimepanemises süüdimatuks, mille pärast ei ole võimalik ka juriidilist isikut väärteo toimepanemise eest karistada.²²

1.2.3 Juriidilise isiku vastutus süüteo toimepanemise eest

Juriidiliste isikute vastutusele võtmisel süüteo toimepanemise eest on samuti ilmnenud probleemkoht. Tuues näiteks juba tuttav olukord, kus juriidilise isiku organi liige annab käsu täideviijale panna toime selgelt äratuntavat süütegu ning täideviija paneb süüteo toime. Vahetu täideviija vastutab süüteo toimepanemise eest täies ulatuses, kuid käsu andnud organi liige jääb vahendlikuks täideviijaks. Küll aga esineb organi liikme vahendliku täideviimise tuvastamisel jällegi vastuolu vahendliku täideviimise objektiivse külje tuvastamisel.

Vastavalt klassikalisele lahendusmetoodikale on vahendliku täideviijaga tegemist siis, kui teo toimepanemise vahend ehk eesseisja ise süüteo toimepanemise eest ei vastuta. Küll aga vastutab siin vahetu täideviija ehk eesseisja süüteo toimepanemise eest täies ulatuses ning seejuures puuduvad õigusvastasust või süüd välistavad asjaolud. Seega ei ole klassikalise lahendusmetoodika järgi täidetud juriidilise isiku organi liikme vahendliku täideviimise objektiivne koosseis ning organi liige ei vastuta süüteo toimepanemise eest.

Siin tuleb kõne alla organi liikme kihutamistegu vahetu täideviija suhtes KarS § 22 lg 2 järgi. Lähtuvalt KarS § 14 lg 1 järgi on juriidiline isik seega vastutav läbi organi liikme kihutamisteo. Esmapilgul tundub antud protsess olevat loogiline ning juriidilise isiku vastutuselevõtmisega ei tohiks probleeme edaspidiselt tekkida. Seda aga olukorras, kus tegemist on süüteoga ning kriminaalvastutusega.

Olukorras, kus täideviija õigusvastane tegu võib olla subsumeeritud kahel erineval viisil, valides seega kas väärteo või kuriteo vahel, on juriidilise isiku vastutus välistatud täideviija teo väärteona subsumeerimisel.

Siin avaldub ka peamine derivatiivse vastutuse probleemkoht juriidiliste isikute vastutuselevõtmisel, mida ettevõtlikud äriühingute juhid võivad kasutada nii enda, kui ka äriühingu n-ö „päästmiseks“ vastutusest väärteo toimepanemise eest. Pannes toime väärteona kvalifitseeritavaid õigusvastaseid tegusid, pääsevad juriidilised isikud ja nende organite liikmed, juhtivtöötajad või pädevad esindajad vastutusest.

Loomulikult ei ole käesolevas töös mainitud probleem niivõrd absurdsest lahendamata jäetud

²² Randma, P, lk 109.

ning kohtud on leidnud võimalusi juriidilisi isikuid vastutusele võtta, näiteks Harju Maakohtu lahendites väärteoasjades nr 4-09-4066 ja 1-09-17927 ning Tallinna Ringkonnakohtu lahendis väärteoasjas nr 1-10-8860.²³ Vastutusest pääsemise võimaluse piiramiseks on kohtud kasutanud seaduses sätestamata jäetud nn organisatsioonilist teovalitsemist, mille olemust avatakse detailsemalt järgnevas peatükis.²⁴

²³ HMK 4-09-4066; HMK 1-09-17927; TlnRnKo 1-10-8860.

²⁴ Elkind, E, Hirsink, E, Kerganberg, E jt., lk 547.

2 DERIVATIIVSE VASTUTUSE PROBLEEMKOHTADE LAHENDAMISE VIISID

2.1 Juriidilise isiku vastutuse problemaatika väärteo toimepanemisel

2.1.1 Organisatsioonilise vastutuse olemus

Organisatsioonilise vastutuse olemuse avamisel toetutakse käesoleva töö raames C. Roxini teovalitsemise teooriale²⁵, mida P. Randma on oma doktoritöös kirjeldanud kui avatud täideviija mõistena, mis on elulähedasem kontseptsioon võrreldes fikseeritud täideviija mõistega.²⁶ Teovalitsemise teooria järgi on enamike deliktide puhul täideviija mõiste määratlemise aluseks teovalitsemine. Seega on teo toimepanemise keskseks figuuriks süüteo realiseerumiseni viivat käitumist valitsev isik.²⁷ Piiritlemaks osavõtjaid täideviijast on oluline täheldada, et osavõtja avaldab süüteoale vaid mõju, ent ei kujunda selle toimepanemist olulisel määral.²⁸

C. Roxin lähtus oma teooria puhul kolmest erinevast teovalitsemise vormist:

- vahetu täideviija valitsemine toimepandud teo üle;
- vahendlik täideviija valitsemine muu isiku (ehk vahetu täideviija) tahte üle;
- kaastäideviija omab funktsionaalset valitsemist teo üle.²⁹

Samas leidis C. Roxin, et tema teovalitsemise teooria ei ole kasutatav vähemalt kahe süüteo liigi puhul:

- nn „kohustusdeliktid“ – ehk deliktid erilise subjektiga ja tegevusetusega toimepandud deliktid (Eesti õiguses on selleks kohustusdelikt³⁰);

²⁵ Roxin, C. Straftaten im Rahmen organisatorischer Machtapparate, GA 1963, S 193 ff.

²⁶ Randma, P, lk 14-15.

²⁷ RKKKo 3-1-1-24-06, p 9.

²⁸ Randma, P, lk 19; RKKKo 3-1-1-34-03 p 16; RKKKo 3-1-1-10-09 p 24.4.

²⁹ Maršavelski, A. Reform of the general part and the system of sanctions in the new penal code of the republic of Croatia – Kemerovo State University Bulletin, 2014/1, Vol. 2, lk 268-273.

³⁰ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2018, peatükk VI, alapeatükk 3, punkt 4.2, vnr VI/36.

- nn „omakäelised deliktid“ – ehk deliktid, millistesse olulise panuse andmine on ainult kaasaaitamiseks, mitte kaastäideviimiseks (Eesti õiguses on selleks omakäeline delikt³¹).³²

Eesti karistusseadustikus³³ on eristatud kolm erinevat täideviimismvormi: vahetu täideviimine (KarS § 21 lg 1 alt 1), vahendlik täideviimine (KarS § 21 lg 1 alt 2) ja kaastäideviimine (KarS § 21 lg 2).

Organisatsioonilise vastutuse olemuse avamiseks keskendutakse vahendliku täideviimise vormile.³⁴ Riigikohtu kriminaalkollegium on selgitanud vahendlikku täideviimist järgmiselt: „Vahendlik täideviimine tähendab olukorda, kus üks isik paneb teo toime teist isikut ära kasutades. See eeldab aga ärakasutatava isiku valitsemist ülekaaluga, mis võib toimuda kas teadmise, tahtega või teatud võimuaparaadi abil.“³⁵

C. Roxini teovalitsemise teoorias käsitletava võimuaparaadi oluliseks erisuseks viidatud lahendis mainitud võimuaparaadist on selle kuulumine juriidilisele isikule, mitte riigile. Seeläbi saab C. Roxini teovalitsemise teooriat nimetada organisatsiooniliseks teovalitsemise teooriaks. C. Roxini organisatsioonilise teovalitsemise keskseks ideeks on äriühingu juhtorgani liikme käsutuses olev võimu- või sunniaparaat, mis garanteerib käsu andjale teo toimepanemise ilma sunni või pettusega. Seejuures esineb vahetu täideviija väljavahetamise võimalus, mis muudab vahetu täideviija sundimise või petmise mõttetuks. Samas ei tunne tihti käsu andja vahetut täideviijat ei isiklikult ega kaudselt.³⁶

Kirjeldatud täideviimise erijuhus asetab vahetut ja vahendlikku täideviijat paralleelselt, kuna mõlema täideviija teod baseeruvad erinevatel alustel: vahetu täideviija vastutab omakäeliselt toimepandud teo eest ning vahendlik täideviija vastutab võimuaparaadi juhtimisega

³¹ Sootak, J. Karistusõigus. Peatükk VI, alapeatükk 3, punkt 4.2, vnr VI/37.

³² Roxin, C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II: Besondere Erscheinungsformen der Straftat, 2003, lk 106.

³³ Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.

³⁴ Roxin, C. Täterschaft und Tatherrschaft. (8. Aufl.). Berlin: 2006, lk141.

³⁵ RKKKo 3-1-1-64-05

³⁶ Roxin, C., Mediata (koost). Temas de direito penal. Rio de Janeiro: Renovar, 2008, lk 324.

toimepandud teo eest.³⁷ Seega mõlema isiku täideviimine saab toimuda samaaegselt ning mõlemad täideviijad vastutavad samaaegselt ehk paralleelselt toimepandud teo eest.³⁸

C. Roxini organisatsioonilise teovalitsemise teooria võib suuremas osas aidata kehtiva KarS § 14 lõikes 1 sätestatud derivatiivse vastutuse probleemi lahendamisel väärteo toimepanemisel juriidilise isiku poolt, mille kohaselt juriidilise isiku organi liige, juhtivtöötaja või pädev esindaja, pannes toime väärtegu juriidilise isiku huvides, kasutades selleks teist isikut ning olles seega vahendlikuks täideviijaks, vastutab väärteo toimepanemise eest samaaegselt vahetu täideviijaga, kui toimepandud väärtegu on juriidilisele isikule etteheidetav karistusseadustiku sätete järgi.³⁹ Väärteoõiguses nähakse viimasel ajal vahendlikku täideviimist ka õiguskorras legaalselt tegutsevate eraõiguslike juriidiliste isikute raames, seda eriti kui juriidilise isiku vastutus on seotud juriidilise isiku tavatöötaja teoga, mis on toime pandud §-s 14 nimetatud isiku käsul või heakskiidul.⁴⁰

2.1.2 Vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamine Eesti õiguses

Organisatsioonilise teovalitsemise teooria rakendamata jätmine kaasaegses karistusõiguses saab alguse vahendliku täideviimise spetsiifikast, täpsemalt nn rangest vastutusprintsiipest, mille kohaselt on vahetu täideviija ja vahendliku täideviija samaaegne vastutus välistatud.⁴¹ Klassikaliselt lähtutakse järgnevast, et vahend ehk muu isik, keda vahendlik täideviija oma teo toimepanemiseks ära kasutab, ei saa ise vastutada karistatava teo eest just seetõttu, et tegemist on vahendiga, mis välistab tahtliku ja teadliku teo toimepanemise.⁴² Seega klassikaline vahendliku täideviimise skeem eeldab vahendina kasutatava isiku poolt toimepandud teo teatud defekti, mis viib vahetu täideviija (ehk vahendi) karistusõigusliku vastutuse välistamiseni.⁴³

Arvestades asjaolu, et *täideviija täideviija taga* kontseptsioon eeldab vahendliku ja vahetu täideviija samaaegset vastutust, tuleb enne organisatsioonilise vastutuse rakendamist vastata

³⁷ Roxin, C, Tut, 2006, lk 141.

³⁸ Randma, P, lk 22-23.

³⁹ Elkind, E, Hirsink, E, Kerganberg, E jt., lk 547.

⁴⁰ Sootak, J. Karistusõigus. Peatükk II, alapeatükk 4, punkt 4.3.4, vnr II/95.

⁴¹ Sootak, J. Karistusõigus. Peatükk II, alapeatükk 4, punkt 4.3.4, vnr II/86.

⁴² RKKKo 3-1-1-108-06 p 13.

⁴³ RKKKo 3-1-1-83-01

küsimusele: kas vahendliku ja vahetu täideviija samaaegne vastutus sobitub karistusseadustiku normidesse või mitte. Püstitatud küsimusele on leitud vastus Riigikohtu praktikast, mille järgi: „Erinevalt formaal-objektiivsest teoriast on ühine ja kooskõlastatud tegu kui tervik teovalitsemise teooria mõttes olemuselt jagamatu ja omistatav kõigile kaastäideviijatele ka siis, kui keegi neist kaastäideviijatest mingit üksikut tegu nõ omakäeliselt toime ei pannud. /... / Seega ei ole teovalitsemise teooria tähenduses nõutav, et täideviijana käsitletav isik paneks toime objektiivsesse teokoosseisu kuuluva teo. /... / Järelikult võib süüteo kaastäideviija olla teoplaani väljatöötaja, samuti ühise teoplaani ja tööjaotuse alusel toimuva kaasvalitseja.“⁴⁴

Lahendis on olulised järgnevad nimetatud punktid, mis võimaldavad vahendliku ja vahetu täideviija samaaegset vastutust:

- ühine ja kooskõlastatud tegu on omistatav kõigile kaastäideviijatele, isegi kui üks kaastäideviijatest ei pane teo toime omakäeliselt;
- ei ole nõutav, et täideviijana käsitletav isik paneks toime objektiivsesse teokoosseisu kuuluva teo;
- süüteo kaastäideviija võib olla teoplaani väljatöötaja, samuti ühise teoplaani ja tööjaotuse alusel toimuva kaasvalitseja.

Viidatud lahend näitab, et KarS § 21 on piisavalt avatud, et hõlmata mh *täideviija täideviija taga* kontseptsiooni. Kaasaegne karistusõigus on *täideviija täideviija taga* kontseptsiooniga tuttav ning selle kasutamise võimalikkus kui ka kasutamise vajadus on üksiti kajastatud õigusteaduskonna õppematerjalides, mis omakorda näitab vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamise võimalikkust Eesti õiguses.⁴⁵

Lähtudes üksnes KarS § 21 grammatilisest tõlgendamisest, on sättes endas jäetud lahtiseks vahendliku täideviimise puhul vahendina ärakasutatud isiku vastutuse absoluutne välistatus. Samas fraas „ära kasutades“ viitab otse alluvussuhtele eesseisja ja tagaseisja vahel, mida võib samastada valitsemisega.⁴⁶ Alluvussuhte olemasolu on samuti tuvastatav kujunenud

⁴⁴ RKKKo 3-1-1-97-09

⁴⁵ Sootak, J. Karistusõigus. Peatükk II, alapeatükk 4, punkt 4.3.4, vnr II/95.

⁴⁶ Randma, P, lk 34.

kohtpraktikast, kus vahendliku täideviimise sisustamisel kasutatakse fraasi „*võimuaparaat*“⁴⁷ või „*ülekaal teadmise*ga“⁴⁸. Samuti viidatakse tihti ka vahetu täideviija „*eksitusele*“ kui vahendliku täideviija valitsemise momendile vahetu täideviija üle.⁴⁹

Käesolevas töös pooldatakse P. Randma doktoritöös leitud, mille järgi on karistusõiguslik vastutusprintsip ja vabaduse mõiste omavahel seotud relatiivselt, mille tõttu karistusõiguslikku vastutust võib kanda ka isik, kes ei olnud oma käitumises absoluutselt vaba. Kuna klassikaliselt karistusõiguse konstruktsioonid on kujundatud üksikisiku teo tuvastamise alusel, siis juriidiliste isikute kui üksikisikute kogumi puhul on tegemist kollektiivse käitumisega ning seeläbi kollektiivsete tegudega. Juriidilise isiku osadena olevate üksikisikute vabadus erineb üksikisiku omast ning sageli tõlgendatakse seda kui isiku sotsiaalset vabadust, mis omakorda sõltub isiku sotsiaalsetest sidemetest.⁵⁰ Olles kollektiivi osaks, sõltub üksikisiku vabadus tema sotsiaalsest staatusest, mis eeldab alluvussuhete olemasolu. Seega on isiku vabadus piiratud tema sotsiaalsest alluvussuhtest tingituna.⁵¹

Võrreldes seda eespool kirjeldatud klassikalise vahendliku täideviimise skeemiga, on võimalik jõuda järelduseni, et selline üksikisiku sotsiaalsest alluvussuhtest tingitud vabaduse piirang võib olla tõlgendatud kui n-ö defekt vahendina ärakasutatava isiku puhul, mis ei ole niivõrd oluline ja kaalukas, et vahendina ära kasutatud isikut vastutusest vabastada, kui niivõrd oluline, et jagada tema vastutust tagaseisjaga ehk vahendliku täideviijaga.⁵² Töös ei hakata detailsemalt käsitlema viidatud vabaduse mõiste ja karistusõigusliku vastutusprintsipi relatiivset suhet, kuna see on detailsemalt avatud P. Randma doktoritöös.

Seega oleme jõudnud püstitatud küsimuse vastuseni ehk tõdemuseni, et KarS § 21 hõlmab endas *täideviija täideviija taga* kontseptsiooni ehk vahendliku täideviimise n-ö laiendatud skeemi rakendamist. Vaatamata saadud vastusele on vahendliku täideviimise laiendatud

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-97-06; RKKKo 3-1-1-17-03; RKKKo 3-1-1-64-05

⁴⁸ RKKKo 3-1-1-64-05

⁴⁹ RKKKo 3-1-1-24-06

⁵⁰ Schlösser, J. Soziale Tatherrschaft: Ein Beitrag zur Frage der Täterschaft in organisatorischen Machtapparaten. Berlin: 2004, lk 326.

⁵¹ Langneff, K. Die Beteiligungsstrafbarkeit von Hintermännern innerhalb von Organisationsstrukturen bei vollverantwortlich handelndem Werkzeug. Aachen: 2000, S 84.

⁵² Randma, P, lk 36.

skeemi rakendamine juriidiliste isikute vastutusele võtmiseks lahtine eraõiguslike juriidiliste isikute vastutuse tuvastamise raames, mida käsitletakse järgnevas alapeatükis.

2.1.3 Vahendliku täideviimise laiendatud skeemi rakendamine eraõiguslikele juriidilistele isikutele

C. Roxini organisatsioonilise teovalitsemise oluliseks tunnusjooneks on juriidilise isiku organis valitsemisstruktuuri olemasolu, mis omakorda eeldab tugevat hierarhilist jaotust. Selline struktuur on omapärane eelkõige riigile või kuritegelikele ühendustele, mis tegutsevad kui „riigid riigis“. Eraõiguslikud juriidilised isikud seejuures erinevad just struktuuri poolest ning seega ei ole C. Roxini organisatsioonilise teovalitsemise teooria selle algvormis eraõiguslikele juriidiliste isikute puhul rakendatav.⁵³ Samuti on C. Roxini teovalitsemise teooria vasturääkivate argumentide seas välja toodud ka asjaolu, et eraõiguslikes juriidilistes isikutes ei saa olla riigile omane tugev käsusüsteem, mis annaks juhile võimaluse olla kindel tema käsu realiseerimises alluvate poolt.⁵⁴ C. Roxini enda sõnul ei saa eraõiguslik juriidiline isik olla samastatav õigusvastaste tegude toimepanemiseks loodud kuritegelike ühendustega, kuna eraõigusliku juriidilise isiku töötajad omavad vabadust õigusrikkumiste toimepanemisest keeldumiseks.⁵⁵

Vaatamata C. Roxini organisatsioonilise teovalitsemise teooria kriitikale, on P. Randma oma doktoritöös leidnud, mida pooldatakse ka käesolevas töös, et eraõiguslike juriidiliste isikute puhul ei saa eeldada õiguskuulekat käitumist nii juhtide kui ka alluvate töötajate poolt. Selline eeldus oleks ilmselgelt väljaspool reaalsust ega võimaldaks reaalses elus toimuvaid süütegusid ära hoida ega nende toimepanemise eest vastutavaid isikuid karistada.⁵⁶

Kui vaadata alluvate töötajate vabadust juhtide kuritegelike käskude toimepanemisel, on, nagu eelpool mainitud, juriidilistes isikutes (seda eriti suuremates äriühingutes) üksikisiku vabadus piiratud sotsiaalse alluvussuhtega. Suuremad äriühingud on võimelised käskude täitmisest keelduvaid töötajaid koondama ja seeläbi töötajaskonda välja vahetama ning seda ilma suuremate raskusteta. Seega võivad alluvussuhtes töötajad eeldada niisamagi end koondatuks käskude täitmisest keeldumisel, mis omakorda viitab sotsiaalsetele alluvussuhetele ning

⁵³ Randma, P, lk 69-70.

⁵⁴ Roxin, C. Entscheidungen-Anmerkung, Juristenzeitung 1995, lk 51.

⁵⁵ Roxin, C. Entscheidungen-Anmerkung, lk 51.

⁵⁶ Randma, P, lk 74.

seeläbi ka otsustusvabaduse piirangule. Kui aga organisatsioonisiselt on loodud õigusrikkumisi pooldav n-ö atmosfäär ehk kollektiivne õigusrikkumiste toimepanemise pooldamine, saab sellist juriidilist isikut samastada kuritegeliku ühendusega, kus alluvate otsustusvabadus (sh süütegude toimepanemise üle) on piiratud sotsiaalsete alluvussuhetest tingituna.⁵⁷

Riigikohtu kriminaalkolleegium on välja toonud kuritegeliku ühenduse tunnused järgmiselt: „Tunnismärgid, mille esinemise korral on alust kahtlustada kuritegeliku organisatsiooni olemasolu, on: ühenduse liikmete täpne tööjaotus, mitmetasandiline tegutsemine ning struktuuriüksuste ja allüksuste olemasolu, aruandmiskohustus, ühiskassa, liikmemaksu, distsipliin, liikmete ja nende omaste eest hoolitsemine, konspireeritus ja ebaseadusliku tegevuse varjamine äriühingute abil.“⁵⁸ Eelnimetatud tunnused on reaalelus omistatavad ka eraõiguslikele juriidilistele isikutele, mis ei kuulu kuritegeliku ühenduse mõiste alla KarS § 255 lg 1 mõttes. Eraõiguslikud juriidilised isikud on väga sarnased kuritegeliku ühendusega nii hierarhia, struktuuri, tööjaotuse, aruandmiskohustuste, distsipliini ning struktuuriüksuste ja allüksuste olemasolu poolest.

Seeläbi jõutakse järelduseni, et organisatsioonilise teovalitsemise teooria on igati rakendatav eraõiguslike juriidiliste isikute puhul ning on seega kasutatav ka vahendliku täideviimise laiendatud skeem eraõiguslike juriidiliste isikute poolt süütegude toimepanemisel.

2.1.4 Eesti kohtupraktika näited vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamisest

Eelkõige on kohane meenutada, et juriidilise isiku vastutuse tuvastamiseks peab tema juhatuse liikme, juhtivtöötaja või muu pädeva isiku tegu seejuures vastama deliktstruktuurile ehk olema koosseisupärane, õigusvastane ja süüline.⁵⁹

Analüüsides käesoleva töö teemast lähtuvalt, on üheks suuremaks probleemiks osutunud juriidiliste isikute vastutuse tuvastamine, mil Riigikohus on juhatuse liikme tegevuse kohta leidnud, et praktikas kaldutakse aktsepteerima ka olukordi, kus väärteo paneb toime äriühingu

⁵⁷ Randma, P, lk 78.

⁵⁸ RKKKo 1-16-6452, p 44.

⁵⁹ RKKKo 3-1-1-70-05; RKKKo 3-1-1-9-08 p 8.

tavatöötaja juhtivtöötaja või organi käsul või vähemalt heakskiidul.⁶⁰ Sellise erandi põhjuseks on tõdemus, mille kohaselt väärteokoosseisude puhul, kus on ettenähtud ka juriidilise isiku vastutus, panevad teo toime tihti mitte äriühingu juhid või juhtivtöötajad, vaid tavatöötajad ning seda äriühingu juhi või juhtivtöötaja käsul.⁶¹

Viidatud lahendis öeldakse otsesõnu, et väärteokoosseisude puhul on tõepoolest olemas tendents, mida juriidiliste isikute organid või juhtivtöötajad on saanud ära kasutada vastutusest pääsemiseks. Oluline on aga täheldada, et selliste juhtumite menetlemisel läksid kohtud just organisatsioonilise teovalitsemise teooria teed pidi, mida on kirjeldatud eelnevates punktides. Põhimõtteliselt on Riigikohus laiendanud vahendliku täideviimise skeemi ning mahutanud sinna *täideviija täideviija taga* kontseptsiooni, võimaldades vahendliku ja vahetu täideviijate samaaegset vastutust vahendliku väärteo toimepanemisel juriidilise isiku organi või juhtivtöötaja poolt läbi teatud võimuaparaadi kasutamise.⁶² Selline lahendus on nähtav ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukohas asjas nr 3-1-1-100-03.⁶³

Vahendlikku täideviimist KarS § 14 lõikes 1 sätestatud isikute poolt on põhimõtteliselt otsesõnu väljatoonud ka Riigikohus, leides, et tegu võib olla toimepandud vahetult või vahendlikult ka juriidilise isiku juhtorgani või juhtivtöötaja poolt juriidilise isiku huvides.⁶⁴

Üheks näitlikumaks juriidilise isiku organi või juhtivtöötaja heakskiidu või korralduse andmise kaudu vahendliku täideviijana esinemise kaasuseks on Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahend asjas nr 3-1-1-82-04, kus leiti järgmist: *„Kuna KarS § 2 lg 2 kohaselt on karistatav üksnes tegu, mis vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja mille toimepanemises on isik süüdi, vastutab juriidiline isik vaid juhul, kui tema organi või juhtivtöötaja käitumises esinevad kõik eelnimetatud deliktstruktuuri elemendid. Juriidilise isiku vastutus tuleb avada tema organi liikmete või juhtivtöötaja tegevuse kaudu. Erandjuhtudel (nt organisatsiooni salajase hääletuse puhul) ei ole vajalik välja selgitada organi iga konkreetse liikme tegevust, kui on ilmne, et õiguserikkumisele viinud otsuse langetamisel vastas organi liikmete tegevus deliktstruktuuri kõigile elementidele. Lisaks eelnevale tuleb ka tuvastada, et vastav organ või juhtivtöötaja*

⁶⁰ Sootak, J., Pikamäe, P., (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj. Tallinn: Juura, 2009, § 14 komm. 10.

⁶¹ RKKKo 3-1-1-145-05; RKKKo 3-1-1-9-08.

⁶² RKKKo 3-1-1-89-06

⁶³ RKKKo 3-1-1-100-03

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-70-05

tegutses juriidilise isiku huvides. Käesoleva kaasuse puhul tähendab see seda, et keelatud reklaami avalikustamine pidi toimuma AS V organi või juhtivtöötaja heakskiidul või korraldusel, kusjuures juhtivtöötaja või organi liikmed pidid tegutsema vähemalt ettevaatamatusega ning puuduvad õigusvastasust ja süüid välistavad asjaolud.⁶⁵ Riigikohus on samuti leidnud, et juriidilise isiku vastutus järgneb juhatuse liikme tegevusele, mille sisuks oli väärteo toimepanemise juhtimine või korraldamine.⁶⁶

Kohtupraktika on ühtlasi jaatanud äriühingu juhi või juhtivtöötaja järelevalvekohustust ehk valvegarandi seisundit alluvate töötajate õigusrikkumiste puhul. Näiteks võib tuua Harju Maakohtu lahendit väärteoasjas nr 4-06-392⁶⁷, kus leiti, et juriidilise isiku juhtivtöötaja tegevusetus (arutatavas kaasuses tollitõkendi puutumatus säilitamata jätmine) võimaldas juriidilise isiku töötajatel väärteo toime panna (tollitõkendi eemaldamine). Järelevalvekohustuse rikkumine juhtivtöötaja poolt kui juriidilise isiku vastutuse alus on väljatoodud ka õiguslalases kirjanduses, kus näiteks toodi järgmist olukorda: „Näiteks võib tuua olukorra, kus tehase meister seadistab masinat lohakalt, mille tagajärjel tehase töötaja saab raske tervisekahjustuse. Juriidilise isiku vastutusele võtmiseks tuleb tuvastada, et KarS §-s 14 nimetatud isik (nt osakonna juhataja kui juhtivtöötaja) rikkus omakorda temal lasuvat kohustust teostada meistri töö üle järelevalvet. Nii tavatöötaja, osakonna juhataja (vastutus tegevusetuse eest garandiseisundist tulenevalt) kui ka juriidiline isik vastutavad sel juhul KarS § 198 järgi ettevaatamatusest tekitatud raske tervisekahjustuse eest.”⁶⁸

Juriidilise isiku vastutuse laiendamist on jaatanud juba aastal 2009 ning selle kohta on õiguskirjanduses tsiteeritud järgnevalt: „Käsitletud otsused sisaldavad seega vaieldamatult juriidilise isiku vastutuse laiendamise tunnuseid, mis on kantud eeskätt elulisest tõsiasjast, et vahetuid toiminguid ettevõtte nimel teevadki reeglina tavatöötajad, s.o isikud, kes ei vasta KarS §-s 14 nimetatud füüsilise isiku tunnustele. Sama paratamatu on aga see, et neid toiminguid teevad tavatöötajad üldjuhul ettevõttes kõrgemal seisvate isikute juhiseid või korraldusi järgides.“⁶⁹

⁶⁵ RKKKo 3-1-1-82-04, p 11.

⁶⁶ RKKKo 3-1-1-22-06

⁶⁷ HMK 4-06-392

⁶⁸ Elkind, E, Hirsink, E, Kerganberg, E jt. lk 544.

⁶⁹ Elkind, E, Hirsink, E, Kerganberg, E jt., lk 546.

Viidatud näited kujunenud kohtupraktikast näitavad, et kohtud on derivatiivse vastutuse puuduste kõrvaldamiseks kasutanud organisatsioonilise teovalitsemise teooria käike. Tähelepanuväärne asjaolu on aga fakt, et aja jooksul on selline kohtupraktika muutunud iseenesest mõistetavaks, kus kohtud ei ole enam lahendanud detailselt juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja vahendliku täideviija staatust, vaid pigem on seda eeldatud.⁷⁰ Selline statistika ja kohtute suundumus näitab, et kehtiv seadus vajab muutmist juba iseenesest kujunenud kohtupraktika pärast. Vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamine võimaldab ka ilma seaduse muutmiseta selle rakendamist kõikide teemakohaste kaasuste menetlemisel. Küll aga on autori arvates kujunenud kohtupraktika ka üheks kehtiva seaduse sõnastuse muutmise ajendiks, seega on mõistlik vahendliku täideviimise laiendatud skeemi seaduse sõnastusse sisseviimise vähemalt kaaluda või proovida.

2.2 Juriidilise isiku vastutus vastutava füüsilise isiku puudumisel

Eespool mainitud lahendus n-ö laiendatud vahendliku täideviimise skeemi kasutamisel väärteona kvalifitseerivate süütegude toimepanemisel ei lahenda olukorda, kus vastutavat füüsilist isikut ei ole võimalik tuvastada, kuna mainitud n-ö laiendatud vahendliku täideviimise skeem töötab ainult juhul, kui on tuvastatud ka vastutav füüsiline isik. Selleks, et katta mainitud derivatiivse vastutuse probleemkohta on vaja käsitleda juriidilist isikut kui üksikisikute kogumit, mille tahe tegude toimepanemisel erineb üksikisiku tahtest.

Juriidilise isiku taht on kirjeldatud *Code Penal* eelnõus aastal 1978, mille järgi võib juriidiline isik vastutada, kuna viimasel esineb isiklik, talle kuuluv nn kollektiivne tahe.⁷¹ Selline juriidilise isiku tahte olemasolu ei ole Eesti õiguse jaoks uus termin, seda eriti kuritegelikku ühendusse kuulumise koosseisus. Kuritegeliku ühenduse liikmed osaliselt kaotavad oma tahtevabadust, olles allasurutud kuritegeliku ühenduse sisemiste subjektiivsete sidemetega, mis omakorda lihtsustab süütegude toimepanemist, just kui jagades vastutust süüteo toimepanemise eest ühenduse liikmete vahel.⁷²

⁷⁰ Randma, P, lk 113.

⁷¹ Delmas-Marty, M. Die Strafbarkeit juristischer Personen nach dem neuen französischen Code Penal in: Bernd Schünemann (Hrsg.) – Bausteine des europäischen Wirtschaftsstrafrechts. Madrid-Symposium für Klaus Tiedemann. Köln (ua): 1994, S 305 ff.

⁷² RKKKo 1-16-6452, p 39.

Juriidilise isiku tahte olemust on laiemalt avanud Riigikohtu kriminaalkolleegium, selgitades seda järgmiselt: „*Kuritegelikku ühendust iseloomustab ühe tunnusega järgnevalt ka organisatsiooni tahe, millele selle liikmed alluvad. Just eeskätt see ühenduse tahe loob spetsiifilise ohu õiguskorrale, kuna ta ei ole tavajuhumil ühenduse üksikliikme poolt juhitav ning võimaldab vajadusel suruda üksikliikme tahte tahaplaanile, sh nt vastumeelsuse kuriteo toimepanemiseks. Ühenduses peavad seega eksisteerima selle liikmete poolt tunnustatud ja siduvate otsuste tegemise jaoks pädevad isikud või isikute kogumid. See tahe võib tõepoolest kujuneda ka n-ö demokraatlikul printsiibil, mis väljendub näiteks kogunemises ja hääletamises. Sellisel moel kujunevat ühenduse tahet peavad selle liikmed aga tunnustama, nad peavad seda aktsepteerima ning peavad sellele ka alluma.*“⁷³

Seega jõuame siinkohal järelduseni, et teatud juriidilise isiku organisse kuulumisel võivad üksikisikud panna toime tegusid, mida nad juriidilise isiku organisse kuulumiseta toime ei paneks.⁷⁴ See aga omakorda tähendab, et juriidiliste isikute tahte tuvastamisel üksikisiku tahte tuvastamise meetodid ei tööta. Kirjeldatud juriidilise isiku tahte olemus on mõneti samastatav käesoleva töö alapeatükis 2.1.2. mainitud üksikisiku tahevabaduse piiramisega ettevõttes kehtiva sisemise kultuuri pärast, kuid käesolevas peatükis keskendume juriidilise isiku kui terviku tahtele.

Füüsilise isiku tegu on naturalistliku teomõiste järgi „... *tahtest kantud kehaliigutus, mis toob kaasa muudatuse välismaailmas.*“⁷⁵ Füüsilise isiku teol on seega olemas objektiivne ja subjektiivne külg, mis kirjeldavad välismaailmas toimunud muudatusi ja tahtest kantud kehaliigutusi. Vaatamata teomõiste erinevatele ajaloolistele ilmingutele, on füüsilise isiku tegu selgelt piiritletud teo objektiivse ja subjektiivse küljega.

Juriidilise isiku puhul on raske selgelt määratleda teo objektiivset ja subjektiivset külge, seda eriti juriidilise isiku tahte olemusest lähtuvalt. Seega on realistlikum ja efektiivsem loobuda selgepiirilisest teo külgede eristamisest ning juriidilise isiku vastutuse tuvastamisel võtta aluseks etteheidetavust.⁷⁶ Etteheidetavusest saab rääkida peamiselt ettevaatamatusdelikti koosseisudes, kus süüteo subjektiivne koosseis puudub ning objektiivse koosseisu subjektiivsed

⁷³ RKKKo 1-16-6452, p 40.

⁷⁴ Colvin, E. Corporate Personality and Criminal Liability – Criminal Law Forum 1995/1, lk 24.

⁷⁵ Sootak, J. Karistusõigus. Peatükk V, alapeatükk 2, punkt 2.1, vnr V/4.

⁷⁶ Keiler, J. Actus Reus and Participation in European Criminal Law – Intersentia, 2013, lk 441.

tingimused lahendatakse süü all.⁷⁷ Seega juriidilise isiku vastutuse tuvastamisel on efektiivsem lähtuda hoolsuskohustuse rikkumisest, mille puhul puudub vajadus subjektiivse ja objektiivse koosseisu eristamiseks.⁷⁸

Hoolsuskohustuse rikkumise sisustamisel on erinevad riigid lähtunud erinevatest tingimustest, mille hulka kuuluvad näiteks, juriidilise isiku praktika ja menetlused, mis ei ole suutnud ära hoida süüteo toimepanemist⁷⁹, rikkumisest teadasaamisel ei võtnud juriidiline isik tarvitusele meetmeid rikkumise lõpetamiseks⁸⁰. Samas on tahtlike süütegude puhul kasutatud juriidilise isiku strateegia suunatust süüteo toimepanemisele, mille puhul vaadetakse lähemalt juriidilise isiku kujunenud praktikat ja sisemist reeglistiku.⁸¹

Hoolsuskohustuse rikkumisest lähtuvat juriidilise isiku vastutuse tuvastamise süsteemi on kasutanud mõned välisriigid oma seadusandluses, mida avatakse detailsemalt käesoleva töö alapeatükis 2.2.3.

2.2.1 Derivatiivse vastutuse problemaatika kohtuväliste menetlejate silmis

Enne seaduste muutmist on vaja paika panna konkreetsem siht, mis võimaldab eraldada vajalikku analüüsi liigsest ning mitte kalduda eesmärgist kõrvale. Arvestades alapeatükis 2.2 mainitud kohtupraktikat, oleks ebaloogiline jätta tähelepanuta kohtuvälised menetlejad, kes esimestena puutuvad kokku derivatiivse vastutuse puudustega. Kohtuväliste menetlejate kohustuste hulka kuulub järelevalve nende vastutusalas toimepandud süütegude üle ehk tegemist on peamiselt väärtegude toimepanemise vastu võitlemisega eesliinis. Selline võitlemine osutub üsna keeruliseks, arvestades esimeses peatükis mainitud, mille järgi väärtegude eest vastutuselevõtmisel on kõige problemaatilisem koht juriidiliste isikute vastutuselevõtmisel kehtiva süsteemi järgi.

2020. aastal on Tartu Ülikooli poolt koostatud Riigikantselei strateegiabüroo tellimusel koostöös Justiitsministeeriumiga aruanne „Euroopa Liidu õiguses sätestatud halduskaristuste kohaldamine Eesti õiguses“. Aruande eesmärk oli kaardistada, millised on stsenaariumid EL

⁷⁷ Sootak, J. Karistusõigus. Peatükk X, alapeatükk 4, punkt 4.2, vnr X/53.

⁷⁸ Keiler, J., Roef, D. (koost.). Comparative Concepts of Criminal Law. 3rd edition – Intersentia, 2019, lk 337.

⁷⁹ Colvin, E, lk 24.

⁸⁰ Fisse, B. Corporate Criminal Responsibility. – Criminal Law Forum, 1995/1, lk 33.

⁸¹ Colvin, E, lk 33.

õiguses sätestatud haldustrahvide ülevõtmiseks Eesti õigusesse ning anda hinnang iga stsenaariumi võimalikkuse ja lubatavuse kohta.⁸² Analüüsi raames uuriti sh juriidilise isiku vastutuse probleematikat. Seega leiab autor, et viidatud aruanne on piisavalt kaasaegne ning relevantne juriidiliste isikute derivatiivse vastutuse probleematika valdkonnas ning uuringute abil leitu on väärt eraldi väljatoomist käesoleva töö raames.

Viidatud analüüsi raames 2019. aasta septembris ja oktoobris on Tartu Ülikooli poolt läbiviidud intervjuud järgmiste kohtuväliste menetlejate esindajatega: Finantsinspeksioon, Rahapesu Andmebüroo, Andmekaitseinspeksioon, Keskkonnainspeksioon, Konkurentsiamet ja Maksu- ja Tolliamet. Kõikidele esindajatele esitati ühtlasi muude küsimuste hulgas järgmine küsimus: „*Milliseid konkreetseid takistusi näete väärtegude menetlemiseks ja rikkumise toime pannud isikute karistamiseks?*“.⁸³

Püstitatud küsimusele anti mahukad vastused, millistest töös tuuakse välja ainult käesoleva töö teema raames olulised.⁸⁴

- Finantsinspeksioon: „*Juriidilise isiku derivatiivne vastutus – eriti suurte ettevõtete puhul on keeruline kindlaks teha isikut, kelle kaudu juriidilisele isikule vastutus omistada. Lisaks on hulk kohustusi, mis seaduse järgi on sätestatudki üksnes juriidilisele isikule, mitte aga füüsilisele isikule. Seega ei ole juriidilist isikut KarS § 14 alusel tegelikult üldse võimalikki vastutusele võtta.*“
- Andmekaitseinspeksioon: „*!... / suurimate probleemide hulgas on probleemkohaks juriidilise isiku derivatiivne vastutus, mis kohustab välja selgitama konkreetse rikkumise toime pannud füüsilist isikut.*“
- Maksu- ja Tolliamet: muude probleemide hulgast toodi välja juriidilise isiku derivatiivse vastutuse.
- Rahapesu andmebüroo: muude probleemide hulgas üheks oluliseks on juriidilise isiku derivatiivse vastutuse mudel.
- Konkurentsiamet: „*Juriidilise isiku karistamine on derivatiivse vastutuse kasutamise tõttu raskendatud, kuivõrd tihti ei õnnestu välja selgitada füüsilist isikut, kes rikkumise*

⁸² Soo A., Lott A., Kangur A, lk 5.

⁸³ Soo A., Lott A., Kangur A, lk 52.

⁸⁴ Soo A., Lott A., Kangur A, lk 53-55.

toime pani. Samas ei ole KA hinnangul füüsiliste isikute karistamine konkurentsialaste süütegude eest üldsegi mitte primaarne ning turgu korrastava efektiga on märksa enam juriidiliste isikute karistamine. Praegune regulatsioon on tinginud olukorra, kus rikkumise eest on kõige lihtsam karistada väikesi ettevõtteid, kus n-ö käsuliin on selge ja juhtkond ei ole aja jooksul vahetunud.“

Kokkuvõtvalt nähtub kõikide intervjueritud kohtuväliste menetlejate vastustes, et juriidilise isiku derivatiivne vastutus on problemaatiline. Selle peamist negatiivset aspekti sõnastati järgmiselt: „... kas ei suudeta tõendada relevantse füüsilise isiku süüd või ei ole seaduse järgi sellele isikule vastutust üldse võimalik omistada (nt paneb seadus juriidilisele isikule peale mingi kohustuse, füüsilisele isikule aga mitte).“⁸⁵

Analüüsi autorid toovad selgelt välja, et kaasaegne tendents ei paku muud paremat varianti, kui sekkuda seadusandlusesse ning vaadata, kas KarS § 14 on piisavalt kaasaegne või vajab muutmist.⁸⁶ Kokkuvõttes jõutakse analüüsi lõpus järeldusele, et tuleks kaaluda vähemalt väärtegade puhul loobumist derivatiivse vastutuse jäigast järgimisest ning liikumist organisatsioonilise vastutuse poole.⁸⁷

2.2.2 Rahapesu andmebüroo kesksed probleemid seoses derivatiivse vastutusega

Võttes aluseks käesoleva töö hüpoteesid ja uurimisküsimused, vaatame kitsamalt RahaPTS-i ja kohtuväliseid menetlejaid mainitud seaduse raames. Kohtuvälisteks menetlejateks RahaPTS-i raames on §-i 97 lg 1 järgi Rahandusministeeriumi valitsemisalasse kuuluv valitsusasutus – Rahapesu Andmebüroo (edaspidi kui RAB) ja Finantsinspeksioon. Käesolevas töös keskendutakse RAB tegevusele, kes teostab riiklikku järelevalvet ning kohaldab riiklikku sundi RahaPTS-s ette nähtud alustel ja ulatuses. RAB tegutseb autonoomselt ning võtab vastu otsuseid iseseisvalt. Finantsinspeksioon kui kõrgemal seisev ning väärtegade toimepanemisega pigem kaudselt kokkupuutuv instants jäetakse pigem tagaplaanile käesoleva töö teema raamistikust lähtuvalt.

Järgnevalt tuuakse välja analüüsitava RAB uuringute need järeldused, mis on pigem käesoleva töö teemakeskne. Nii näitab juba aastal 2016 valminud uuring RahaPTS-ga seonduvat probleemi, mil üks kohustatud isik (finantseerimisasutus) märkis küsitlusankeedi

⁸⁵ Soo A., Lott A., Kangur A, lk 55.

⁸⁶ Soo A., Lott A., Kangur A, lk 69.

⁸⁷ Soo A., Lott A., Kangur A, lk 71.

vastuses järgmist: „*Reaalselt on olnud väga vähe edukaid kohtulahendeid kui rahapesuga seotud isikud saavad reaalselt karistatud, ehk ilmselgelt seaduses on olemas n.ö hall ala mis võimaldab neile vältida reaalselt vastutust.*“⁸⁸

Rahapesu tõkestamise süsteemi hindamisel toodi samas uuringus probleemina välja rahapesujuhtumite uurimise aja pikkust. Taaskord tõi üks kohustatud isik (krediidiasutus) omapoolses küsitlusankeedi vastuses järgnevat: „*Puudu on korduvatele petturitele ja rahapesijatele toimiva ärikeelu rakendamine. Prokuröri tõendamiskohustus rahapesu kuritegude puhul on liiga kõrge. Ei peaks olema ikkagi vaja väga konkreetset kuritegu ette näidata/tõestada, nii nagu seda praktikas täna ikkagi jätkuvalt vaja on. Võiks piisata varjamistegevusest ja suutmatusest demonstreerida vara seaduslikku päritolu.*“⁸⁹

RAB 2018 aastaraamatus tõsteti sh esile juriidiliste isikute vastutuse probleem. Nimelt toodi aastaraamatus selgesõnaliselt välja, et juriidiliste isikute vastutuselevõtmisel esinevad olulised tõendamisprobleemid. Karistamise määramiseks ei piisa teenusepakkujapoolsest nõuete rikkumise tuvastamisest. Lisaks on vaja tuvastada vastutavat teenusepakkuja töötajat, kes on süüdi teo toimepanemises. Siit aga tuleneb järgmine probleem: kui eraõigusliku juriidilise isiku töötajatevaheline vastutusala jaotus ei ole tuvastatav, siis ei ole võimalik juriidilist isikut vastutusele võtta. Samuti viidati ka teisele ulatuslikule probleemile – karistusena määratavate trahvide liiga väike määr, mis võimaldab rahapesu toimepannud eraõiguslikel juriidilistel isikutel ilma probleemideta saadust kasumist (mida saab arvutada miljonites) maksta karistusena tuhandeurosed trahvid.⁹⁰

Siinkohal on rahatrahvide summade probleem olnud tähelepanu all ka rahvusvahelisel tasandil. Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve Asutuse 2019. aasta aruandest nähtub, et trahvide tõhusust finantsinstrumentide turgude direktiivist MiFID II alusel kehtestatud sanktsioonide ja meetmete täitmisele pööramine võib olla probleemiks tulenevalt trahvide väikesest arvust ning trahvi summadest.⁹¹

Liikudes kohtumenetluse poole, mõnevõrra illustreerivam on aastatel 2017 – 2019 kujunenud jõustunute kohtulahendite statistika, mida käsitleti RAB aastaraamatutes 2017 – 2019.

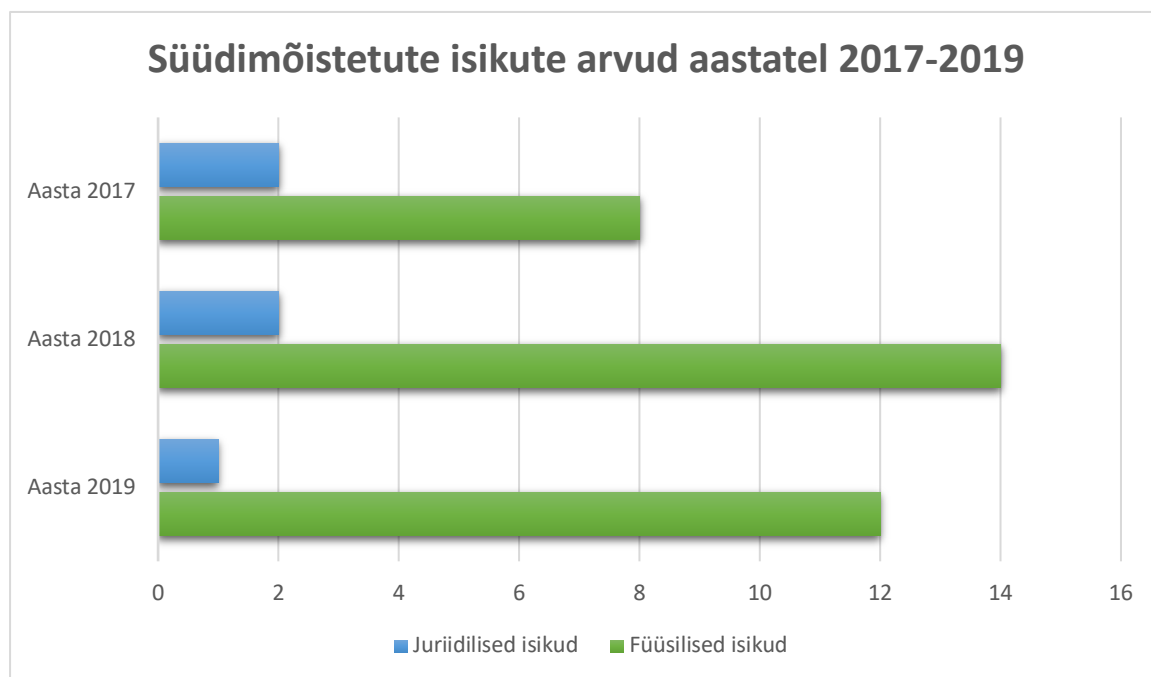
⁸⁸ Rahapesu Andmebüroo. Teadete saatjate hinnang rahapesu tõkestamise süsteemile Eestis. Uuring. Tallinn: 2016, lk 7.

⁸⁹ Rahapesu Andmebüroo, lk 10.

⁹⁰ Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2018. Tallinn: 2019, lk 19.

⁹¹ European Securities and Markets Authority. Report on Sanctions and Measures Imposed under MiFID II in 2018. 2019.

Alloleval joonisel on ilmekalt näha, et süüdimõistetuid juriidilisi isikuid on kordades vähem, kui füüsilisi isikuid. Samas on oluline täheldada, et kohtumenetluse kestel oli tuvastatud palju ettevõtteid, kes olid analüüsitavates kohtuasjades rahapesuahela lüliks ning jäid karistamata.⁹²

Joonis 1 Süüdimõistetute isikute arvud aastatel 2017-2019

RAB erinevates dokumentides mainitud juriidilise isiku vastutuse probleemid näitavad, et kitsalt RahaPTS-i raames on juriidiliste isikute vastutuse problemaatika tugevalt tajutav ning esineb kurjategijate õiglase karistamise takistusena.

2.2.3 Organisatsioonilise tahte kasutamine välisriikide näitel

Eelnevas alapeatükis viidatud RAB aastaraamatutes oli hulgaliselt viidatud rahvusvahelisele koostööle, mis on igati oluliseks lüliks rahapesu tõkestamise vastu võitlemise ahelas. Seoses eelmaintuga on loogiline vaadata ka Eestist väljapoole, otsides vastuseid püstitatud küsimustele.

Välisriikides ning rahvusvahelises kohtupraktikas on C. Roxini organisatsioonilise teovalitsemise teooria käsitletud ja ka kasutatud juriidilise isiku tahte sisustamisel ning

⁹² Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2017. Tallinn: 2018; Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2018. Tallinn: 2019.

juriidilise isiku vastutuse tuvastamisel läbi teatud hoolsuskohustuse rikkumise, kuid iga riigi puhul omal kujul, lähtudes riigi seaduse spetsiifikast.⁹³

Välisriikide õigusaktide valikul lähtuti kolmest põhilisest tingimusest:

- juriidilise isiku vastutus on otsesõnu sätestatud seaduses;
- juriidilise isiku vastutuse sätestamisel on lähtutud derivatiivsest vastutusest;
- derivatiivne vastutus ja organisatsiooniline vastutus (täpsemalt juriidilise isiku vastutus läbi hoolsuskohustuse rikkumise) on sätestatud ühes seaduses üheaegselt ning koos.

Mainitute tingimuste raames tuvastati kokku kolm riiki, kelle seadustes nähtus kõige ilmekamalt derivatiivse ja organisatsioonilise vastutuse sätestamist koos. Nendeks on Austraalia, Suurbritannia ja Holland. Töös püüti eelnimetatud riikide näitel lähtuda ka erinevate kombineerimise variantide esinemisest, et analüüsist nähtuks erinevaid kombineerimise variante. Riikide valikul piirduti eelmainitud riikidega, lähtudes töö mahust ning püstitatud eesmärgist, mille peamine rõhk on asetatud Eesti seaduse muutmisele, mitte välisriikide õigusaktide uurimisele.

2.2.3.1 Austraalia kriminaalkodeks

Austraalia kriminaalkodeksis on juriidilise isiku vastutus sätestatud eraldi osas numbriga 2.5 ning nimega „Ettevõtte kriminaalvastutus“ (*ingl. k* Corporate criminal responsibility).⁹⁴ Paragrahvis 12.1 on sätestatud üldised juriidiliste isikute kriminaalvastutuse tingimused, mille lõike 1 sõnastuse järgi rakendub Austraalia kriminaalkodeks juriidilistele isikutele samuti nagu füüsilistele isikutele erinevustega, mis on sätestatud mainitud osas ning selliste muude erinevustega, mis tulenevad asjaolust, et vastutab juriidiline isik, mitte füüsiline isik.⁹⁵ Lõikes 2 on sätestatud, et juriidiline isik võib olla süüdimõistetud kõikides süütegudes sh ka nendes, mille toimepanemise eest karistatakse vangistusega.⁹⁶

⁹³ Martins Amorim Dutra, B. Criminal responsibility in the crimes committed by organized structures of power: jurisprudence analysis in the light of International Criminal Law – Revista da Faculdade de Direito da UERJ, Pagina: 2012/22, V. 2.

⁹⁴ Criminal Code Act 1995. – Federal Register of Legislation 2021.

⁹⁵ Criminal Code Act 1995. Division 12.

⁹⁶ Criminal Code Act 1995. Division 12.

Paragrahvis 12.2. on sätestatud tingimus, mille järgi karistatava teo objektiivne koosseis (või objektiivsed tunnused⁹⁷) peab olema omistatud juriidilisele isikule, kui see on toimepandud:

- juriidilise isiku töötaja, agendi või juhatuse liikme poolt ja
- teo toimepanija tegutseb oma tegevusalas (või see tundub nii olevat) või
- teo toimepanija tegutseb tema volituste raames (või see tundub nii olevat).

Eelnimetatud tingimused viitavad otseselt derivatiivsele vastutusele, mis on üldjoontes samastatav Eesti KarS §-s 14 sätestatuga, mil juriidilise isiku vastutus on tuvastatav läbi füüsilise isiku vastutuse.

Derivatiivse ja organisatsioonilise vastutuse kombinatsiooni on kasutatud Austraalia kriminaalkodeksi §-s 12.3, mille sõnastus on järgmine:⁹⁸

12.3 Fault elements other than negligence

(1) If intention, knowledge or recklessness is a fault element in relation to a physical element of an offence, that fault element must be attributed to a body corporate that expressly, tacitly or impliedly authorised or permitted the commission of the offence.

(2) The means by which such an authorisation or permission may be established include:

(a) proving that the body corporate's board of directors intentionally, knowingly or recklessly carried out the relevant conduct, or expressly, tacitly or impliedly authorised or permitted the commission of the offence; or

(b) proving that a high managerial agent of the body corporate intentionally, knowingly or recklessly engaged in the relevant conduct, or expressly, tacitly or impliedly authorised or permitted the commission of the offence; or

(c) proving that a corporate culture existed within the body corporate that directed, encouraged, tolerated or led to non-compliance with the relevant provision; or

(d) proving that the body corporate failed to create and maintain a corporate culture that required compliance with the relevant provision.

(3) Paragraph (2)(b) does not apply if the body corporate proves that it exercised due diligence to prevent the conduct, or the authorisation or permission.

⁹⁷ Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.

⁹⁸ Criminal Code Act 1995. Division 12.

(4) Factors relevant to the application of paragraph (2)(c) or (d) include:

(a) whether authority to commit an offence of the same or a similar character had been given by a high managerial agent of the body corporate; and

(b) whether the employee, agent or officer of the body corporate who committed the offence believed on reasonable grounds, or entertained a reasonable expectation, that a high managerial agent of the body corporate would have authorised or permitted the commission of the offence.

(5) If recklessness is not a fault element in relation to a physical element of an offence, subsection (2) does not enable the fault element to be proved by proving that the board of directors, or a high managerial agent, of the body corporate recklessly engaged in the conduct or recklessly authorised or permitted the commission of the offence.

(6) In this section:

board of directors means the body (by whatever name called) exercising the executive authority of the body corporate.

corporate culture means an attitude, policy, rule, course of conduct or practice existing within the body corporate generally or in the part of the body corporate in which the relevant activities takes place.

high managerial agent means an employee, agent or officer of the body corporate with duties of such responsibility that his or her conduct may fairly be assumed to represent the body corporate's policy.

Paragrahvi 12.3 pealkiri võib tõlkida eesti keelde kui „Süü elemendid, muud kui hooletus“. Hooletus on sätestatud eraldi paragrahvis 12.4. Lähtudes Eesti KarS § 18 lõikest 1, on Austraalia kriminaalkoodeksi paragrahvis 12.3 sätestatud kergemeelsus, mida töös kasutatakse viidatud sätte tõlgendamisel.

Paragrahvi 12.3 lõikes 1 on selgelt näha derivatiivse vastutuse põhimõtte kasutamist. Samas sättes on ühtlasi paika pandud tahtluse moment ning seda nii füüsilise, kui ka juriidilise isiku teos. Juriidiline isik vastutab selle juhatuse poolt süüteo objektiivse koosseisu toimepanemise sanktsioneerimise või heakskiitmise eest (sõnaselgelt, vaikival või kaudselt ehk tegevuse- ja tegevusetusega), kui teo objektiivne koosseis on toimepandud kavatselt, otsese tahtlusega või kergemeelsusega.

Paragrahvi 12.3 lõige 2 sätestab lõikes 1 mainitud sanktsioneerimise või heakskiidu andmise täpsemaid tingimusi. Paragrahvi 12.3. lõige 2 punkti a ja b kohaselt on juriidilise isiku vastutus ette nähtud, kui juhatuse liige (punkt a) või juhtivtöötaja / volitatud esindaja (punkt b) on kas:

- ise toime pannud süütegu kavatselt, otsese tahtlusega või kergemeelselt või
- sõnaselgelt lubas või vaikimisi võimaldas süüteo toimepanemist otsese või kaudse tahtlusega.

Punkti c järgi on süüteo toimepanemise sanktsioneerimine või heakskiitmine võimalik ka juriidilise isiku sisemise kultuuriga, mis eeldas rikkumist, viis rikkumiseni, soosis või talus süüteo toimepanemist.⁹⁹ Punktis d on sätestatud vastutus ka juhul, kui juriidiline isik ei suutnud luua ja säilitada sisemist kultuuri, mis nõudis seaduse sätte järgimist (ehk hoidis ära süüteo toimepanemisest). Teisisõnu sätestab punkt d juriidilise isiku valvegarandi seisundit sisemise kultuuri seaduskuulekuse säilitamise või loomise osas.

Sama paragrahvi 12.3 lõigete 2 punktide c ja d rakendamist täpsustab sama sätte lõige 4, mille punkti a järgi:

- sama süüteo toimepanemise sanktsioneerimine või heakskiitmine oli toime pandud juriidilise isiku juhatuse volitatud esindaja poolt; või

punkti b järgi:

- süüteo toime pannud juriidilise isiku töötaja, juhtivtöötaja või juhatuse volitatud esindaja uskus mõistlikel põhjustel või mõistlikult võis oodata, et juhatuse või selle volitatud esindaja oleks volitanud või lubanud süüteo toimepanemist.

Paragrahvi 12.3. lõige 3 järgi sama sätte lõike 2 punkt b ei kohaldu, kui juriidiline isik tõendab, et on tegutsenud nõutava hoolega süüteo toimepanemise, selle heakskiitmise või võimaldamise vältimiseks. Lisaks, paragrahvi 12.3. lõige 5 järgi, kui kergemeelsus ei ole objektiivse teokoosseisu osa, siis sama sätte lõige 2 ei kohaldu.

Viidatud Austraalia kriminaalkoodeksi sätte analüüsimisel läbi organisatsioonilise vastutuse prisma on näha, et derivatiivset vastutust on kasutatud sätte lõikes 1, lõikes 2 punktides a ja b ning lõikes 4 punktis a, samas lõikes 2 punktides c ja d ning lõikes 4 punktis b on äratuntavalt kasutatud organisatsioonilise vastutuse elemendid. Sellisteks on punktis c „juriidilise isiku

⁹⁹ Hill, J. Corporate Criminal Liability in Australia: An Evolving Corporate Governance Technique. – Vanderbilt University Law School. Law & Economics. Working Paper Nr 03-10, 2003.

sisemine kuritegelik kultuur“, punktis d „loomata ja säilimata jäetud õiguskuulekas sisemine kultuur“ ning lõige 4 punktis b nõ „mõistlikult oodatav heakskiit süüteo toimepanemiseks juhatuselt“.

Sättes mainitud juriidilise isiku poolt loodav sisemine kultuur on seega kasutatav juriidilise isiku vastutuse tuvastamiseks läbi hoolsuskohustuse rikkumise – ehk sisemise kultuuri loomisele, mis oli loodud või muutus kuritegelikuks ning mida juriidiline isik ei suutnud ära hoida.

Paragrahvis 12.3 kasutatud sisemine kultuur viitab juriidilise isiku tahte kasutamisele juriidilise isiku vastutuse sätestamisel, mis võimaldab loobuda konkreetse füüsilise isiku tuvastamise vajadusest.

Analüüsitud sätte lõike 4 punkt b viitab samuti nn sisemisele kultuurile, mille järgi on töötaja poolt mõistlikult oodatav juhatuse või volitatud esindaja poolt süüteo toimepanemise heakskiitmine või isegi volitamine ehk tegemist on nõ „tavalise“ sündmusega või korraldusega, mis viitab ettevõtte sisemise kultuuri kuritegelikule iseloomule.

Seega on Austraalia kriminaalkoodeksis kasutatud juriidilise isiku vastutuse sõnastamisel hoolsuskohustuse rikkumist, mida tuvastatakse läbi juriidilise isiku sisemise kultuuri suunatud süütegude toimepanemisele. Sisemise kultuuri kuritegeliku suunatuse hindamisel lähtutakse juriidilise isiku tavalisest praktikast, mis võib soodustada süütegude toimepanemist.

Lisaks eelnevale, on analüüsitud sättes olemas ka juriidilise isiku vastutus valvegarandina ning seda organisatsioonilise vastutuse raames. Valvegarandi kohustus tuleneb juriidilise isiku järelevalvekohustusest, mis seisneb nõ seaduskuuleka sisemise kultuuri loomises. On oluline täheldada, et seaduskuuleka sisemise kultuuri loomise kohustus on pandud juriidilisele isikule üldiselt, mitte eraldiseisvalt füüsilisele isikule.

Austraalia kriminaalkoodeksi paragrahv 12.3 kombineerib seega endas derivatiivse ja organisatsioonilise vastutust, andes kohtule ja kohtuvälistele menetlejatele võimalust tuvastada juriidilise isiku vastutust isegi siis, kui konkreetne füüsiline isik jääb teatud põhjusel tuvastamata.

Selline lähenemine on autori arvates üks efektiivsemaid juriidilise isiku vastutuse tuvastamise meetoditest, milles mõlema vastutuse vormi puudused on lahendatud vastutuse vormide kombinatsiooniga.

2.2.3.2 Suurbritannia Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act

Suurbritannia Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act¹⁰⁰ oli vastu võetud 2007. aastal. Viidatud seadustiku § 1 sätestab juriidilise isiku vastutust¹⁰¹, täpsemalt selle lõiked 1 ja 3, millede sõnastus on järgmine:

1. *The offence*

(1) An organisation to which this section applies is guilty of an offence if the way in which its activities are managed or organised –

(a) causes a person's death, and

(b) amounts to a gross breach of a relevant duty of care owed by the organisation to the deceased.

/... /

(3) An organisation is guilty of an offence under this section only if the way in which its activities are managed or organised by its senior management is a substantial element in the breach referred to in subsection (1). /... /

Lõike 1 järgi on juriidilise isiku vastutuse aluseks juriidilise isiku tegevuste juhtimise ja korraldamise viis, kui need toovad endaga kaasa isiku surma ja juriidilisel isikul olevate kohustuste raske rikkumise surnud isiku ees. Seega lõikes 1 keskendutakse juriidilise isiku tegevuste juhtimisele ja korraldamisele. Lõikes 3 aga täpsustatakse, et juriidiline isik on süüteoos süüdi ainult siis, kui lõikes 1 viidatud juriidilise isiku tegevuste juhtimine ja korraldus juriidilise isiku juhtivorgani poolt on oluliseks lõikes 1 mainitud rikkumise osaks.

Seega lähtudes eelnevast, on juriidilise isiku vastutuse tuvastamise tingimusteks:

- juriidilisel isikul oli kannatanu suhtes asjakohane kohustus;
- selle kohustuse rikkumise põhjustas viis, kuidas juriidiline isik organiseeris ja juhtis oma tegevusi;
- oluline osa kohustuse rikkumisel seisnes selles, kuidas juhtkond (tekstis *senior management*) organiseeris ja juhtis tegevusi;
- rikkumine oli raske;

¹⁰⁰ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007.

¹⁰¹ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007. Section 1.

- rikkumine põhjustas ohvri surma.¹⁰²

Seega Suurbritannia Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act § 1 lõige 1 juhib tähelepanu eelkõige juriidilise isiku tegevuste juhtimisele ja korraldamisele, mis viitab juriidilise isiku tahte olemuse kasutamisele. Sama paragrahvi 1 lõige 3 seob juhtimisviisi ja korraldamist juriidilise isiku juhtivorgani tegevusega, mis tähendab derivatiivse vastutuse kasutamist. Küll ei ole derivatiivset vastutust kasutatud selle algses vormis, vaid ainult osaliselt, kuna juriidilise isiku tegevusi seostatakse juriidilise isiku juhtivorgani tegevustega, mitte eraldiseisvalt üksikisiku tegevustega (nt eraõigusliku juriidilise isiku juhtivtöötaja või pädev esindaja).

Kokkuvõtvalt kasutatakse Suurbritannia Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act-s nii derivatiivse kui ka organisatsioonilise vastutuse aluseid, ent mõlemad on kasutatud kärbitud vormis. On oluline täheldada, et võrreldes Austraalia kriminaalkodeksi paragrahvi 12.3, kus juriidilise isiku vastutus võib tuleneda võrdselt derivatiivse või organisatsioonilise vastutuse vormist, kasutab Suurbritannia Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act mõlemat vastutuse vormi ühtse süsteemina ega eralda viimaseid üksteisest. Selline eraldamata jätmine on hea näide väga tihedast vastutuse vormide kombinatsioonist. Täpsemalt on seadusandja täiendanud derivatiivset vastutust juriidilise isiku juhtimise- ja selle tegevuste korraldamise viisiga ehk lisanud juriidilise isiku juhatusele järelevalvekohustust juriidilises isikus seaduskuuleka juhtimise ja korraldamise üle. Seega saab öelda, et Suurbritannias püüti täiendada derivatiivset vastutust, luues eraldamatut vastutuste vormide kombinatsiooni, mis kasutab mõlema vastutuse vormi vajalikke elemente, jättes kõik muud elemendid seadusest välja.

2.2.3.3 Hollandi kriminaalkodeks

Hollandi kriminaalkodeksi § 51¹⁰³ sätestab juriidilise isiku vastutuse, mille sõnastuse järgi, võivad sellises kriminaalmenetluses, kus kriminaalkorras karistatavat tegu paneb toime juriidiline isik, olla tehtud otsused:

- juriidilise isiku karistamise kohta;
- süüteo toimepanemiseks käsu andnute isikute, samuti süüteo toimepanemise faktiliselt juhtivate isikute karistamise kohta;

¹⁰² Soo A., Lott A., Kangur A, lk 67.

¹⁰³ Wetboek van Strafrecht. – Wettenbank: 2003. Artikel 51.

- kõikide eelnevalt mainitud isikute karistamise kohta.¹⁰⁴

Samas puuduvad Hollandi kriminaalkodeksis täpsed kriteeriumid, mille järgi saaks tuvastada millistel juhtudel saab jaatada süüte toimepanemist juriidilise isiku poolt.¹⁰⁵

Hollandi karistusõiguses kehtib arusaam, mille järgi on süüteo omistamine juriidilisele isikule võimalik siis, kui otsus süüteo toimepanemiseks või toimepanemata jätmiseks, samuti heakskiit süüteo toimepanemiseks, tuleneb juriidiliselt isikult, täpsemalt selle juhtorganitelt.¹⁰⁶

Süüteo toimepanemisel juriidilise isiku poolt vastutus on ette nähtud mitte ainult juriidilisele isikule. Koos juriidilise isikuga või selle asemel vastutavad füüsilised isikud, kes:

- otseselt andsid käsu tegude ettevõtmiseks, mis viisid süüteo toimepanemiseni;
- kes otseselt sooritasid süüteo toimepanemiseni viivaid tegusid.

Eelmainitud vastutavateks isikuteks on juriidilises isikus need inividid, kes omavad võimu otsustada tegevusi toime panna või jätta need toimepanemata, samuti kes omab võimu tegevuste heakskiitmiseks.¹⁰⁷ Teisisõnu, on tegemist juriidilise isiku juhtivorganite liikmetega, juhtivtöötajatega või pädevate esindajatega, kes omavad teatud otsustusvõimu. Tegevusetuse puhul samade isikute suhtes teostatakse kontrolli, kas isik on teinud tema vastutusalas kõike mõistlikult temast olenevat süüteo toimepanemise vältimiseks või teadlikult võttis riski ning teostas õigusvastaseid tegevusi.¹⁰⁸

Juriidilise isiku vastutuse tuvastamiseks selle töötajate poolt toimepandud süütegude eest pakkus Hollandi ülemkohus kaks põhilist kriteeriumit:

- juriidiline isik peab olema võimeline tuvastama, kas töötaja oli kohustatud nii tegutsema;
- töötaja tegevused peavad jääma ettevõtte jaoks tavaliste tegevuste piiridesse (ehk olema ettevõtte jaoks tavaliseks praktikaks).

¹⁰⁴ Богдановская, В.А. Анализ правового регулирования уголовной ответственности юридических лиц в зарубежных странах – Вестник Казанского юридического института МВД России, 2020/4, lk 1.

¹⁰⁵ Богдановская, В. А, lk 2.

¹⁰⁶ Lensing, H. The Dutch Penal Code from a comparative perspective. Colorado: Littleton, 1997, p 22.

¹⁰⁷ Lensing, H, p. 22.

¹⁰⁸ Lensing, H, p. 22.

Siinkohal on oluliseks momendiks asjaolu, et Hollandi süsteemis on juriidilise isiku vastutus ette nähtud ainult siis, kui juriidiline isik on olnud võimeline oma töötajate tegevusi kontrollima ning seega võimeline süütegude toimepanemist ära hoidma.¹⁰⁹

Juriidilise isiku vastutuse tuvastamise teemaatika on samuti täpsustatud aastal 2003 Hollandi kõrgeima kohtu lahendiga kohtuasjas *Drijfmest arrest*.¹¹⁰ Viidatud lahendis täpsustas Hollandi ülemkohus, et juriidilisele isikule saab tegu omistada siis, kui see on toime pandud juriidilise isiku sfääris ning järgmiste tingimuste esinemisel:

- süütegu (sh tegevuse- ja tegevusetusega) on toime pandud isikuga, kes töötab juriidilise isiku heaks töölepinguga või muul viisil;
- süütegu ei välju tavalisest juriidilise isiku korraldusest;
- juriidiline isik sai süüteo toimepanemisest kasu;
- juriidiline isik omas kontrolli süüteo nõ toimumise üle (kas süütegu leiab aset või mitte).¹¹¹

Kõik viidatud Hollandi kriminaalkoodeksi sätted ja kohtulahendid näitavad, et Hollandi karistusõiguses on kasutatud derivatiivset ja organisatsioonilist vastutust koosmõjus. Samas ei ole tehtud äratuntavat vahet mõlema vastutuse vormi kasutamise vahel.

Derivatiivse vastutuse alla kuuluvateks tingimusteks võib nimetada juriidilise isiku tegevuse või tegevusetuse seostamist selle juhtivorganiga ja selle liikmetega või juriidilise isiku töötajatega. Organisatsioonilise vastutuse alla võivad kuuluda tingimused, mis rõhutavad juriidilise isiku tavalist praktikat ning süüteo kuulumist juriidilise isiku tavalise praktika alla, samuti juriidilise isiku kontrolli selle töötajate tegevuste üle ehk teatud võimuaparaadi olemasolu ja selle kasutamist. Seega keskendutakse siinkohal juriidilise isiku vastutuse tuvastamisel viimase sisemisele praktikale ja reeglistikule, mis peab soodustama süüteo toimepanemist ning olema juriidilise isiku tavaliseks praktikaks.

Samas Hollandi kriminaalkoodeksi § 51 ei oma otsesõnu organisatsioonilise vastutuse elemente, vaid ainult viitab nende kasutamisele, jättes detailid mainimata. Seega on Hollandi

¹⁰⁹ Богдановская, В.А, lk 2.

¹¹⁰ HR. 02229/02 E. 21.10.2003.

¹¹¹ Soo A., Lott A., Kangur A, lk 68.

süsteem Eesti omaga väga lähedane organisatsioonilise vastutuse kasutamises, nimelt selle kasutamises peamiselt kohtupraktikas.

2.2.4 Ühtsed jooned välisriikide seadusandluses organisatsioonilise vastutuse osas

Kõigi kolme välisriigi seadusandluse võrdlemisel on täheldatud, et organisatsioonilise vastutuse sätestamisel on kõikide analüüsitud riikide seadusandluses kasutatud süütegude toimepanemist soosivat juriidilise isiku sisemist kultuuri või praktikat, mida kasutati koos derivatiivse vastutusega ehk seostati juriidilise isiku vastutust füüsilise isiku vastutusega. Samas oli juriidilise isiku sisemise kultuuri või praktika puhul juriidilise isikule (või selle juhtivorganile) pandud kohustus kas jälgida sisemise kultuuri seaduskuulekust või luua sellist seaduskuulekat kultuuri. Oluliseks momendiks on juriidilise isiku vastutuse mudelite kombineerimise viisid, mida välisriikide seadusandjad kasutasid seaduse sätete sõnastamisel.

Austraalia kriminaalkoodeksi § 12.3 eristab organisatsioonilise ja derivatiivse vastutuse vormide paralleelset kasutamist ning mõlema vastutuse vormi elementide selget eristamisvõimalust, mida on töös välja toodud ka eraldi punktidenähtena alapeatükis 2.2.3.1. Samuti võimaldab Austraalia kriminaalkoodeksi § 12.3 juriidilise isiku vastutuse tuvastamisel lähtuda eraldi nii derivatiivsest kui ka organisatsioonilisest vastutusest. Selline kombinatsioon võimaldab efektiivselt tuvastada juriidilise isiku vastutust ka siis, kui vastutavat füüsilist isikut ei ole võimalik tuvastada.

Autori arvates võimaldab selline vastutuste vormide kombineerimine kõige paremini reguleerida juriidiliste isikute vastutuse sätestamist, kuna on oluliselt paindlikum kui muud analüüsitud vastutuse vormide kombinatsioonid Suurbritannia ja Hollandi näitel.

Suurbritannia Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act §-i 1 sõnastuse puhul on tegemist organisatsioonilise ja derivatiivse vastutuse n-ö sulamisega, mille puhul ühe vastutuse vorm on eraldamatu teisest. Suurbritannia seadusandja lahendus täiendab derivatiivset vastutuse vormi, lisades selle juurde ka juriidilise isiku tegevuste juhtimist ja korraldust, mille eest vastutavad ikka juriidilise isiku juhtivorganid.

Hollandi kriminaalkoodeksi § 51 ei sätesta otseselt organisatsioonilise vastutuse kasutamist, vaid ainult viitab selle kasutamisele, mida toetab ja täpsustab Hollandi kohtupraktika. Samas püüdis Hollandi Kõrgeim kohus derivatiivset vastutust täiendada läbi juriidilise isiku kujunenud kuritegeliku praktika ja sisemise reeglistiku.

Autori poolt teostatud välisriikide seadusandluste analüüsi tulemusena nähtub, et derivatiivse vastutuse problemaatika lahendamisel on keskendunud peamiselt juriidilise isiku vastutuse tuvastamisel hoolekohustuse rikkumisele, mida peamiselt sisutati kuritegeliku sisemise praktika või kultuuri kujunemise lubamisega või juriidilise isiku tegevuste puuduliku või kuritegelike eesmärkidega juhtimisega. Samas on kõikide analüüsitud välisriikide praktikas viidatud ka juriidilise isiku juhtivorganite võimuaparaadile, mis pidi olema võimeline kontrollima alluvate töötajate tegevust ja tegevuse seaduslikkust. Seega on välisriikides juriidilise isiku vastutuse tuvastamiseks kasutusele võetud nii etteheidetavusele põhinevat vastutust kui ka laiendatud vahendliku täideviimise skeemi põhist vastutust.

3 ORGANISATSIOONILISE VASTUTUSE KASUTAMISE VÕIMALUSED EESTI ÕIGUSES

3.1 Derivatiivse vastutuse kombineerimine organisatsioonilise vastutusega

Enne muu kui kehtiva juriidilise isiku vastutuse süsteemi rakendamist on alati oluline mõelda uute meetmete ulatusele ning nende sisseviimisega mitte liialdada. Peale P. Randma doktoritööd¹¹² on Eesti õigusosalases teaduskirjanduses organisatsioonilise vastutuse kasutamine olnud tähelepanu all kui derivatiivse vastutuse alternatiiv peamiselt vääртеomenetluses.¹¹³ Organisatsioonilise vastutuse kasutamist on analüüsitud ainult ühes magistritöös, kus uuriti ainult derivatiivse vastutuse asendamist organisatsioonilise vastutusega.¹¹⁴

M. Koppel magistritöös on detailselt arutatud juriidilise isiku vastutusele võtmine organisatsioonilise vastutuse abil ning seda derivatiivse vastutuse asendamise puhul. Viidatud magistritöö autor on kokkuvõttes leidnud, et vaatamata organisatsioonilise vastutuse mõnedele positiivsetele aspektidele, ei ole selle täies ulatuses kasutusele võtmine õigustatud.¹¹⁵

Eelnevast tulenevalt on loogiline väita, et organisatsioonilise vastutuse rakendamine võib olla õigustatud osaliselt, võimalusel välistades selle vasturääkivaid või puudulikke elemente, jättes kehtima derivatiivse vastutuse positiivseid külgi, mille lõpptulemuseks saaks olla tugev ja n-ö „vettpidav“ süsteem, mille elemendid toetavad üksteist.

3.2 RahaPTS-i sõnastuse muutmise ettepanekud

Peatükkides 1.2 ja 2.2.1 mainitu alusel saab järeldada, et derivatiivse vastutuse peamised probleemkohad ilmnevad vääрте toimepanemisel juriidilise isiku KarS § 14 lõikes 1 sätestatud füüsilise isiku poolt vahendliku täideviija rollis ning vastutava füüsilise isiku tuvastamata jätmisel. Mainitud puuduste lahendamiseks töös pakutakse muuta RahaPTS sätete sõnastust, lisades nendes organisatsioonilist vastutust kas täiendavate lõigete või paragrahvide vormis.

¹¹² Randma, P.

¹¹³ Noormaa, I. Juriidilise isiku kriminaalvastutus ja tõendamisprobleemid. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2014, lk 63.

¹¹⁴ Koppel. M, lk 62-63

¹¹⁵ Koppel. M, lk 62-63.

3.2.1 Vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamine RahaPTS normide sõnastuses

Lähtuvalt eelmises alapeatükis mainitust, võib autori hinnangul väärteto toimepanemise probleemkoha lahendamiseks kasutada laiendatud vahendliku täideviimise skeemi. Seega on oluline seaduse muutmisel arvestada laiendatud vahendliku täideviimise skeemi eritunnustega.

Viimase kasutamise peamiseks tingimuseks on juriidilise isiku juhtivtöötajal eksisteeriv võimuaparaat, mis garanteerib juhi käskude realiseerimise ning võimaldab juriidilise isiku juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt süütegude toimepanemist vahendliku täideviija rollis. Oluline on meeles pidada, et laiendatud vahendliku täideviimise skeemi oluliseks erinevuseks klassikalisest vahendliku täideviimise skeemist on vahendliku ja vahetu täideviijate paralleelne vastutus.¹¹⁶

Paralleelne vastutus on võimalik seetõttu, et mõlemad täideviijad vastutavad erinevatel alustel: vahendlik täideviija vastutab süüteo toimepanemise eest läbi võimuaparaadi kasutamise ja vahetu täideviija süüteo toimepanemise eest. Samuti on vahendina kasutatava isiku otsustusvabadus piiratud juriidilises isikus esinevate sotsiaalsete sidemete pärast. Selline otsustusvabaduse piiratus loob olukorra, kus üksikisiku teos esineb teatud defekt, mis ei ole piisavalt oluline ega kaalukas, et vahendina ära kasutatud isikut vastutusest vabastada, kuid samas on sedavõrd oluline, et jagada tema vastutust vahendliku täideviijaga.¹¹⁷

Arvestades asjaolu, et kõikide 10. peatüki paragrahvides juriidilise isiku vastutuse sõnastus ei muutu, on mõistlik pakkuda ühesugust muutust kõikide paragrahvide jaoks. Seega tehakse sõnastuse muutmise ettepanekut RahaPTS § 82 näitel. Töös tuuakse välja viidatud paragrahvi käesoleva töö kirjutamise ajal kehtivat sõnastust koos pakutavate muudatustega, mis võimaldab hinnata paragrahvi uut sõnastust kogu sätte mastaabis.

3.2.1.1 Väärtegu kui käsu, korralduse või heakskiidu realiseerimine

Laiendatud vahendliku täideviimise skeemi olulisemaks lüliks on juriidilise isiku juhi käsu realiseerimine alluva töötaja poolt. Seega proovitakse eelkõige samastada käsu realiseerimist väärteto toimepanemisega järgmiselt (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

¹¹⁶ Roxin, C, Tut, 2006, lk 141.

¹¹⁷ Langneff, K, lk 84.

§ 82. Rahapesu ja terrorismi rahastamise hooldusmeetmete, riskihinnangu, protseduurireeglite ning sisekorraeeskirja rakendamata jätmise korralduse andmine

(1) Kohustatud isiku juhatuse liikme poolt hooldusmeetmete, käesoleva seaduse §-s 13 nimetatud riskihinnangu, protseduurireeglite või sisekontrollieeskirja rakendamata jätmise korralduse andmise eest –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

(3) Kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemiseks on kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest.

Lisatud lõige 3 sätestab juriidilise isiku organi või juhtivtöötaja vastutust vahendliku täideviijana viimase käsul, korraldusel või heakskiidul väärteo toimepanemise eest. Asetades juriidilise isiku organi või juhtivtöötajat seaduses vahendliku täideviija rolli, paigutati vahendliku täideviija ja vahetu täideviija vastutust paralleelselt, vältides seega vahendliku täideviija teo subsumeerimist kihutaja teona. Samuti püüti töös mitte väljuda derivatiivse vastutuse aluspõhimõtetest ning määrati vastutavaks isikuks juriidilise isiku organi liige või juhtivtöötaja.

Juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja tegevuse (käsu, korralduse või heakskiidu andmise) sõnastamisel lähtuti peamiselt kohtupraktikast, kus Riigikohus on mitmekordselt välja toonud juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja korralduse või heakskiidu järgmist: „... teo paneb toime juriidilise isiku tavatöötaja juhtivtöötaja või organi käsul (korraldusel) või vähemalt heakskiidul.“¹¹⁸, „... ei ole väärteoprotokollis ära näidatud OÜ Dilini organi liiget, juhtivtöötajat ega pädevat esindajat, kes alaealisele sigarette müüs või kelle korraldusel või heakskiidul selline tegevus OÜ Dilini kaupluses aset leidis.“¹¹⁹, „... kui teo on toime pannud juriidilise isiku tavatöötaja juhtivtöötaja või organi käsul (korraldusel) või vähemalt

¹¹⁸ RKKKo 3-1-1-21-12 p 6.2

¹¹⁹ RKKKo 3-1-1-88-12 p 8.

heakskiidul.¹²⁰ ja muudes lahendites sarnasel kujul.¹²¹ Peale kohtupraktikas kasutusele võetud käsu, korraldust ja heakskiitu on töös kasutatud ka käsu andmist, võttes aluseks käesoleva töö alapeatükis 2.1.1 mainitud võimuaparaadi, mille peamiseks tingimuseks süüteo toimepanemise aspektis on juhi käsu garanteeritud realiseerimine.

Samas on võimalik pakutud lõikest 3 koostada eraldiseisvat väärteokoosseisu. Sellise väärteokoosseisu sõnastus oleks järgmine:

Väärteo toimepanemiseks käsu, korralduse või heakskiidu andmine

(1) Kohustatud isiku poolt käesolevas seaduses sätestatud väärteo toimepanemiseks kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt käsu, korralduse või heakskiidu andmise eest, –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

Eraldiseisev väärteokoosseis esitatud kujul sätestab juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja vastutust eraldiseisva väärteokoosseisu toimepanemise eest, mis teeb vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamise ebavajalikuks. Eraldiseisev väärteokoosseis mõneti täidab oma eesmärgi, kuid samas omab autori arvates liiga üldist iseloomu, mis on pigem omane KarS sätetele.

Küll aga katavad pakutud RahaPTS-e §-i 82 lõike 3 sõnastus ja ka eraldiseisev väärteokoosseis juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja vastutust kas vahendliku täideviijana või vahetu täideviijana teatud tegevuse eest. Viidatud paragrahv ja väärteokoosseis ei sätesta vahetu täideviija vastutust tegevusetusega toimepandud väärteo eest, seda on seda võimalik analüüsida ainult vastavate RahaPTS sätete puhul.

3.2.1.2 Vahetu täideviija tegevusetus

Tegevusetusega ehk väärteo toimepanemist teatud kohustuse täitmata jätmisega sätestab näiteks RahaPTS § 84 lõige 1, mille originaalsõnastus on järgmine (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

¹²⁰ RKKKo 3-1-1-90-14 p 37.

¹²¹ RKKKo 4-16-6493 p 9.2.; RKKKo 3-1-1-82-04; RKKKo 3-1-1-145-05; RKKKo 3-1-1-9-08, p 9.

§ 84. Isikusamasuse tuvastamise ja kontrollimise kohustuse täitmata jätmine

- (1) Kohustatud isiku, tema juhatuse liikme või töötaja poolt käesolevas seaduses sätestatud kliendi või juhuti tehingus osaleva isiku või isiku esindaja isikusamasuse tuvastamise ja kontrollimise kohustuse rikkumise eest –
karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.*
- (2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –
karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.*

Siinkohal võib lisada lõike 3 järgmise sõnastusega:

- (3) Kui lõikes 1 sätestatud kohustuse rikkumise toimepanemiseks on kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana lõikes 1 sätestatud kohustuse rikkumise eest.*

Siin on kasutatud eelnevas alapeatükis pakutud lõike 3 sõnastust, kus sisuliselt asendatakse ainult sõna „*teo*“ sõnaühendiga „*kohustuse rikkumise*“, kõik muu jääb samaks. Siinkohal täidab eelmises alapeatükis pakutud lõige oma eesmärgi ka sõnastuse muutmata jätmisel, mistõttu puudub vajadus lõike sõnastuse muutmiseks ning tuleb jaatada eelmises alapeatükis esitatud lõike sõnastuse rakendatavust ka vahetu täideviija tegevusetuse puhul. Samasisuline resultaat oleks saavutatud alapeatükis 3.2.1.1 eraldiseisva väärteokoosseisu sätestava paragrahvi kasutamisel, seega on võimalik valida täiendava lõike või eraldiseisva väärteokoosseisu sätestava paragrahvi kasutamise vahel.

Seega katab alapeatükis 3.2.1.1 toodud lõige või paragrahvi sõnastus vahendliku täideviija vastutust käsu, korralduse või heakskiidu andmise eest, mis viib vahetu täideviija tegevusetuseni. Pakutud seaduse sõnastuse muudatused reguleerisid seega vahendliku täideviija tegevust ning vahetu täideviija tegevust ja tegevusetust. Järgnevas alapeatükis analüüsitakse vahendliku täideviija tegevusetust ning selle reguleerimise võimalusi.

3.2.1.3 Vahendliku täideviija tegevusetus

Vahendliku täideviija vastutus võib praktikas tuleneda ka tegevusetusest, mil eelkõige on vaja tuvastada juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja järelevalvekohustust ning seejärel sätestada viimase garandiseisund mainitud kohustuse rikkumise eest.

Järelevalvekohustuse sisustamisel lähtuti käesoleva töö alapeatükis 1.1 mainitust, mille järgi garantiseisundi tekkimiseks peab vastav järelevalvekohustus ja väärtegu asuma juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja vastutusallas. Siinkohal ei ole vajalik juriidilise isiku organi liikme või juhtivtöötaja vastutusala eraldi määramine, kuna see tuleneb RahaPTS sätetest või võib tuleneda juriidilise isiku sisemisest reeglistikust ning ei vaja seega kordamist. Garantiseisundi sätestamisel on vaja ainult määratleda organi liikme või juhtivtöötaja järelevalvekohustus ja sätestatud väärtelo asumine viimase vastutusallas. Samas on oluline võtta arvesse fakti, et juriidilise isiku juhi või juhtivtöötaja vastutuse sätestamine viimaste järelevalvekohustuse rikkumise eest on mõistlik ainult siis, kui väärtelo paneb toime juriidilise isiku tavatöötaja, mitte juhatuse liige või juhtivtöötaja. Muidu tuleb ette olukord, kus juhatuse liikme või juhtivtöötaja tegevuse või tegevusetuse üle kontrolli teostamise kohustus on muul juhatuse liikmel või juhtivtöötajal. Selline vorming ei ole vajalik ka juriidilise isiku vastutusele võtmiseks, kuna järelevalvekohustuse rikkunud juhatuse liige või juhtivtöötaja vastutus on juriidilise isiku vastutuse aluseks KarS §-i 14 lõige 1 järgi. Seega käesolevas töös pakutakse täiendava lõike asemel eraldi väärtelo koosseisu loomist ning seda järgmise sõnastusega:

Järelevalvekohustuse rikkumine

(1) Kohustatud isiku tavatöötaja poolt käesolevas seaduses sätestatud väärtelo toimepanemise eest, kui see asub kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja vastutusallas ning väärtelo toimepanemine oli tingitud vastava järelevalvekohustuse rikkumisest, –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

Pakutud paragrahv seega sätestab juriidilise isiku juhatuse liikme või juhtivtöötaja järelevalvekohustuse rikkumise eest, mis viis tavatöötaja poolt väärtelo toimepanemiseni. Selline sõnastus võimaldab juriidilist isikut vastutusele võtta läbi juhatuse liikme või juhtivtöötaja poolt pakutud väärtelo toimepanemise KarS §-i 14 lõikes 1 sätestatu alusel, mida kinnitab ka pakutud paragrahvi lõige 2.

Alapeatükkides 3.2.1.1 – 3.2.1.3 on püütud lahendada väärtelo toimepanemisel vahendliku täideviija vastutusest pääsemist vahetu täideviija teadliku ja tahtliku teo või tegevusetuse

toimepanemisel. Küll aga vahendliku täideviimise laiendatud skeem ei lahenda vastutava füüsilise isiku puudumisel tekkivat probleemi, mida käsitletakse alljärgnevalt.

3.2.2 Juriidilise isiku poolt hoolsuskohustuse rikkumise kasutamine RahaPTS normide sõnastuses

Käesoleva töö alapeatükis 2.2 on toodud vastutava füüsilise isiku puudumise problemaatika lahendusena välja juriidilise isiku poolt hoolsuskohustuse rikkumist, mis põhineb juriidilise isiku tahte olemusel, mille kohaselt esineb juriidilisel isikul nn kollektiivne tahe kui viimase vastutuse alus. Samuti on toodud käesoleva töö alapeatükis 2.2.4 näitena välisriikides kasutusele võetud juriidilise isiku vastutust reguleerivaid seadusakte, kus peamiselt on lähtutud süütegude toimepanemist soosivast juriidilise isiku sisemisest kultuurist või praktikast. Seega on juriidilisel isikul kohustus kas jälgida sisemise kultuuri seaduskuulekust või luua seaduskuulekat sisemist kultuuri.

RahaPTS raames on võetud kasutusele termin „*hoolsusmeetmed*“, mis on eraldi sätestatud seaduse 3. peatükis, täpsemalt on väljatoodud §-i 20 lõikes 1. Tegemist on RahaPTS §-s 2 sätestatud kohustatud isikute kohustuste nimekirjaga.¹²² Üldiselt termin „*hoolsuskohustus*“ on igale isikule omistatav üldine hoolsus, mille aluse moodustavad moraali- ja tavanormid.¹²³ Käesoleva töö raames jäetakse mõlemat terminid kasutamata segaduse või arusaamatuse vältimiseks.

Juriidilise isiku juhtorgani liikme hoolsuskohustus on objektiivseks käitumisstandardiks, millest juhtorgani liige peab oma tegevuses õigussuhtes juriidilise isikuga lähtuma ning mille abil on võimalik hinnata juhtorgani liikme poolt peamiste (juriidilise isiku juhtimine, esindamine, planeerimine, kontroll ja järelevalve) ja spetsiifiliste kohustuste täitmist.¹²⁴ Lähtuvalt organisatsioonilise tahte olemusest on võimalik viidatud hoolsuskohustust rakendada ka juriidilisele isikule.

Samas ei ole termin „*sisemine kultuur*“ piisavalt selge seaduse sõnastuses kasutamiseks. Seaduse sõnastamisel käesoleva töö raames tahetakse sisuliselt määratleda juriidilise isiku pikaajalist käitumist, mis on samastatav liitsõnaga „*käitumismuster*“, mis tähendab malli või

¹²² Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 14.04.2021, 6.

¹²³ Sootak, J. Karistusõigus. Peatükk X, alapeatükk 4, punkt 4.1.1, vnr X/15.

¹²⁴ Kull, I., Köve, V., Varul, P., Käerdi, M. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2010, § 35, punkt 3.2.1.

millegi läbivat ühtset joont.¹²⁵ Samuti on kasutatud terminit „käitumismuster“ ka Riigikohtu lahendites¹²⁶, väljendamaks isiku varasema käitumise ühtset tendentsi: „... missuguseid potentsiaalseid riske isiku varasem käitumismuster endas kätkeb.“¹²⁷ Juriidilise isiku kui isikute kogumi puhul on selline termin kasutatav termini „sisemine kultuur“ alternatiivina, kuna väljendab isikute kogumi käitumise tendentsi. Seega termin „käitumismuster“ on autori arvates sobiv juriidilise isiku vastutuse sätestamisel KarS §-i 14 sõnastuse täiendamiseks.

Töös analüüsitud välisriikide seaduste näitel on hoolsuskohustuse sisustamisel kasutatud ka terminit „kujunenud praktika“. Sõna „praktika“ tähendab tegelikku kasutust, rakendust tegevust.¹²⁸ Seega terminit „kujunenud praktika“ võib tõlgendada kui ajaga kujunenud reaalse tegevuste standardit. Arvestades terminite „käitumismuster“ ja „kujunenud praktika“ lähedust oma sisu poolest, leitakse käesolevas töös, et seaduse sõnastuse raames oleks kohasem kasutada terminit „kujunenud praktika“, kuna viimane on selgem ja mõneti harjumuslikum, olles lähedane laialt kasutatavale terminile „väljakujunenud kohtupraktika“.¹²⁹ Määratlemaks aga termini „kujunenud praktika“ piire, käesolevas töös täiendatakse seda terminiga „sisemine“, mis kokkuvõttes näeb välja järgmiselt – „kujunenud sisemine praktika“. Selline sõnaühendus selgelt viitab juriidilise isiku sees kujunenud praktikale, mis ei ulatus juriidilisest isikust väljapoole.

Seaduse sõnastuse muutmise näitena kasutatakse RahaPTS §-i 82 ning muudetakse selle sõnastust järgmiselt (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

§ 82. Rahapesu ja terrorismi rahastamise hoolsusmeetmete, riskihinnangu, protseduurireeglite ning sisekorraeskirja rakendamata jätmise korralduse andmine

(1) Kohustatud isiku juhatuse liikme poolt hoolsusmeetmete, käesoleva seaduse §-s 13 nimetatud riskihinnangu, protseduurireeglite või sisekontrollieeskirja rakendamata jätmise korralduse andmise eest –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

¹²⁵ Eesti keele instituut. Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. – <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=k%C3%A4itumismuster&F=M> (27.04.2021).

¹²⁶ RKHK 3-18-89/51; RKKKo 1-14-5339/95.

¹²⁷ RKKKo 1-09-14104/142 p 22.

¹²⁸ Eesti keele instituut. E-keelenõu. – <https://kn.eki.ee/?Q=praktika> (27.04.2021).

¹²⁹ Eesti keele instituut. E-keelenõu. – <https://kn.eki.ee/?Q=v%C3%A4ljakujunenud%20kohtupraktika> (27.04.2021).

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

(3) Peale lõikes 2 sätestatud alustest, vastutab kohustatud isik lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise heakskiit tulenes kohustatud isiku kujunenud sisemisest praktikast, mis eeldas lõikes 1 sätestatud teo toimepanemist, viis teo toimepanemiseni, soosis või talus seda.

(4) Peale lõikes 2 sätestatud alustest, vastutab kohustatud isik lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui ta ei suutnud luua ja säilitada lõikes 1 sätestatud teo toimepanemisest ärahoidvat sisemist praktikat.

Ettepanekuna lisatud lõiked 3 ja 4 on oma olemuselt väga sarnased Austraalia kriminaalkoodeksi §-s 12.3 sätestatuga. Sellise valiku aluseks on Austraalia kriminaalkoodeksi väga selge juriidilise isiku organisatsioonilise vastutuse vormi eristamine, mida on käesoleva töö alapeatükis 2.2.3.1 toodud välja kui üht efektiivsematest derivatiivse ja organisatsioonilise vastutuse kombinatsioonidest.

Lõige 3 seob RahaPTS §-i 82 lõikes 1 sätestatud väärteo toimepanemist juriidilise isiku kujunenud sisemise praktikaga läbi väärteo toimepanemiseks heakskiidu andmise. Mainitud heakskiiduks on seega juriidilise isiku sisemises praktikas nõ vaikimisi eksisteeriv luba või soosimine väärteo toimepanemiseks. Kirjeldatud fenomeni sisustatakse juriidilise isiku tahte olemusega, mis sisaldub lõikes 3 sõnauhendustes „*kujunenud sisemisest praktikast*“.

Lõikes 4 on lisatud juriidilise isiku valvegarandiseisundi sisemise seaduskuuleka praktika loomise ja säilitamise suhtes, mis omakorda tekitab juriidilise isiku järelevalvekohustust mainitud nähtuste üle.

Pakutud lõiked 3 ja 4 on RahaPTS raames rakendatavad kõikide 10. peatükis sätestatud väärtegude juures. Selline universaalsus tuleneb RahaPTS-s sätestatud väärtegude sõnastusest, mis omakorda on lihtsuse mõttes tehtud võimalikult universaalseks, võimaldades nende rakendamist ilma detailide sõnastamiseta kõikide seaduses sätestatud kohustatud isikute suhtes. Seega ei ole siin muudetud iga 10. peatükis sätestatud paragrahvi lõiget 2 ning määratud detaile iga väärteo koosseisu olemusest lähtuvalt.

Lisaks eelnevale, eeldab selline lahendus täiendavate sätete lisamist, mis peaksid avama juriidilise isiku sisemise kujunenud praktika, sh selle süüteo toimepanemise eeldamise, viimise ja soosimise ning talumise olemuse ning selle poolt süüteo toimepanemise heakskiitmist.

Täiendavat täpsustamist vajaks ka tõendamise küsimus ehk millele oleks võimalik toetuda sisemise kujunenud praktika kui sellise tuvastamisel ning kõikide muude mainitute tingimuste tõendamisel.

3.2.3 Vahekokkuvõte RahaPTS-i sõnastuse muutmisest

Alapeatükkides 3.2.1 – 3.2.2 on toodud ettepanekud RahaPTS sõnastuse muutmiseks juriidilise isiku organisatsioonilise vastutuse sisseviimiseks lahendamaks derivatiivse vastutuse probleemkohti väärteo toimepanemisel ning vastutava füüsilise isiku puudumisel.

Nagu eelnevas alapeatükis on mainitud, on sõnastuse muutmise ettepanekud kasutatavad kõikide RahaPTS-e 10. peatükis sätestatud väärtegude osas, mis tuleneb väärtegude enda sõnastuse universaalsusest.

Võttes kokku kõiki ettepanekuid, peaksid vahetu täideviija tegevusega ja tegevusetusega toimepandud väärteguisid sätestatavad paragrahvid omama järgmist täiendavat lõiget (kehtivate sätete originaalne sõnastus on jäetud mainimata):

(3) Kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemiseks on kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest.

Ettepanekuna lisatud lõike asemel on võimalik kasutada eraldiseisvaid väärteokoosseise järgmise sõnastusega:

Väärteo toimepanemiseks käsu, korralduse või heakskiidu andmine

(1) Kohustatud isiku poolt käesolevas seaduses sätestatud väärteo toimepanemiseks kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt käsu, korralduse või heakskiidu andmise eest, –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

ning

Järelevalvekohustuse rikkumine

(1) Kohustatud isiku tavatöötaja poolt käesolevas seaduses sätestatud väärteo toimepanemise eest, kui see asub kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja vastutusallas ning väärteo toimepanemine oli tingitud vastava järelevalvekohustuse rikkumisest, –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

Väärteokoosseis pealkirjaga „Väärteo toimepanemiseks käsu, korralduse või heakskiidu andmine“ sätestab juriidilise isiku vastutuse läbi selle organi liikme või juhtivtöötaja poolt võimaparaadi kasutamise eest. Väärteokoosseis pealkirjaga „Järelevalvekohustuse rikkumine“ sätestab juriidilise isiku vastutust läbi selle organi liikme või juhtivtöötaja poolt järelevalvekohustuse rikkumise. Mõlemad väärteokoosseisud võimaldavad seega juriidilist isikut vastutusele võtta ilma vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamiseta.

Füüsilise isiku puudumisel juriidilise isiku vastutusele võtmiseks on pakutud täiendavad lõiked järgmise sisuga:

(3) Peale lõikes 2 sätestatud alustest, vastutab kohustatud isik lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise heakskiit tulenes kohustatud isiku kujunenud sisemisest praktikast, mis eeldas lõikes 1 sätestatud teo toimepanemist, viis teo toimepanemiseni, soosis või talus seda.

(4) Peale lõikes 2 sätestatud alustest, vastutab kohustatud isik lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui ta ei suutnud luua ja säilitada lõikes 1 sätestatud teo toimepanemisest ärahoidvat sisemist praktikat.

Kuna ettepanekuna lisatud kolm täiendavat lõiget on oma olemuselt kohaldatavad kõikide RahaPTS-s sätestatud väärtegude suhtes, näeks vastus esimesele uurimisküsimusele RahaPTS-i § 82 näitel välja järgmiselt (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

§ 82. Rahapesu ja terrorismi rahastamise hoolsusmeetmete, riskihinnangu, protseduurireeglite ning sisekorraeeskirja rakendamata jätmise korralduse andmine

- (1) Kohustatud isiku juhatuse liikme poolt hoolsusmeetmete, käesoleva seaduse §-s 13 nimetatud riskihinnangu, protseduurireeglite või sisekontrollieeskirja rakendamata jätmise korralduse andmise eest –
karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.
- (2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik –
karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.
- (3) Kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemiseks on kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest.
- (4) Kohustatud isik vastutab lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise heakskiit tulenes kohustatud isiku kujunenud sisemisest praktikast, mis eeldas lõikes 1 sätestatud teo toimepanemist, viis teo toimepanemiseni, soosis või talus seda.
- (5) Kohustatud isik vastutab lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui ta ei suutnud luua ja säilitada lõikes 1 sätestatud teo toimepanemisest ärahoidvat sisemist praktikat.

Esitatud lõike 3 asemel on võimalik kasutada eraldiseisvat koosseisu „Väärteo toimepanemiseks käsu, korralduse või heakskiidu andmine“ ning koos pakutud lõikega 3 võib kasutada väärteokoosseisu „Järelevalvekohustuse rikkumine“. Kuna mõlemad eraldiseisvad väärteokoosseisud täidavad oma eesmärgi, siis on mõistlikum neid kasutada täiendava lõike 3 asemel.

Samas ei ole niivõrd suuremahuline sõnastuse muutmine, mis väljendub kokkuvõtvalt kahe täiendava lõike lisamises, kasutatav iga eraldi sätestatud väärteo sõnastamiseks. Lõigete lühendamine või lisamata jätmine ei võimalda autori hinnangul vahendliku täideviimise skeemi ja juriidilise isiku tahe sisse viimist. Pakutute eraldiseisvate väärteokoosseisude puhul on tegemist pigem üldisema iseloomuga sätetega, milliste kasutamine sobib pigem KarS-i sätetes. Seega ei leidnud esimene püstitatud hüpotees kinnitust ning on mõistlik kaaluda KarS §-i 14 sõnastuse muutmist.

3.3 KarS § 14 lg 1 sõnastuse muutmise ettepanekud

Käesoleva töö koostamise ajal kehtiva õiguse kohaselt on juriidilise isiku vastutust sätestatud KarS §-s 14, mis sätestab kohustatud isiku vastutuse aluseid. Samuti kehtib Eestis juriidilise isiku vastutuse sätestamisel nn spetsiaalsuspõhimõte, mille järgi vastutab juriidiline isik süüteo ja väärteo toimepanemise eest seaduses sätestatud juhtudel.¹³⁰

Efektiivselt töötava juriidilise isiku vastutuse sätte sõnastamiseks ei ole vaja kehtiva KarS §-i 14 sõnastust muuta suuremahuliselt, vaid tuleb seda täiendada organisatsioonilise vastutuse sätestamisega. Seega käesolevas töös püütakse saavutada efektiivset kombinatsiooni, mille aluseks on derivatiivne vastutus, mida täiendatakse organisatsioonilise vastutuse elementidega.

Siinkohal on oluline tähele panna, et pakutavad ettepanekud KarS §-i 14 muutmiseks on autori subjektiivne arvamus, mille väljatöötamisel lähtus töö autor talle kättesaadavast informatsioonist. Seega on ettepanekud seaduse sõnastuse muutmiseks kui subjektiivne ettepanek, mitte kategooriline arvamus ega ainus võimalik lahendus.

Käesoleva töö koostamise hetkel kehtiv KarS §-i 14 sõnastus on oma algvormis järgmine (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

§ 14. Juriidilise isiku vastutus

- (1) Juriidiline isik vastutab seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides.*
- (2) Juriidilise isiku vastutuselevõtmine ei välista süüteo toimepannud füüsilise isiku vastutuselevõtmist.*
- (3) Käesolevas paragrahvis sätestatud ei kohaldata riigile, riikidevahelisele organisatsioonile, kohaliku omavalitsuse üksusele ja avalik-õiguslikule juriidilisele isikule.*

Eelneva analüüsi käigus on pakutud mitmeid juriidilise isiku vastutust sätestavaid lõike, mille abil üritati töös seadusesse sisse viia vahendliku täideviimise laiendatud skeemi ja organisatsioonilist tahet. Seejuures lähtuti lõigete sõnastamisel RahaPTS-i spetsiifikast ning

¹³⁰ Sootak, J. Karistusõigus.. Peatükk XIV, alapeatükk 4, vnr V/14.

asjaolust, et pakutud lõiked peavad olema sätestatud iga väärteto koosseisu sätestava paragrahvi juures, olles võimalikult kompaktsed ning samas võimalikult lähedased väärteto koosseisule.

KarS §-i 14 sõnastamisel on oluline arvestada sätte olemusega, mille puhul, erinevalt RahaPTS-i või muu eriseaduse sätetest, ei ole vaja lõigete sõnastamisel püüda viia sõnastust vastavusse konkreetse süüteo koosseisuga. Seega püüti sõnastada pakutavaid lõikeid võimalikult universaalselt ja selgelt, võttes aluseks KarS §-i 14 sõnastust. Ettepanekuna pakutavate lõigete sõnastamisel lähtutakse alapeatükis 3.2.2 avatud sõnade ja sõnaühenduste sisust.

Järgnevas alapeatükis pakutakse erinevaid KarS §-i 14 sõnastusi, võttes arvesse derivatiivse vastutuse probleemkohti.

3.3.1 Vastutava füüsilise isiku puudumine

Derivatiivse vastutuse peamiseks probleemiks on käesoleva töö raames välja toodud vastutava füüsilise isiku tuvastamata jätmine või tuvastamise võimatus, mille pärast ei ole võimalik juriidilist isikut vastutusele võtta. Eelnimetatud probleemi lahendamiseks on võimalik kasutada juriidilise isiku tahte olemust ning juriidilise isiku vastutuse sätestamisel lähtuda seega teatud hoolsuskohustuse rikkumisest.

KarS §-i 14 sõnastuse muutmisel tuleb eksisteerivat derivatiivset vastutust, mis on sätestatud lõikes 1, vaid täiendada. Seega on mõistlik pakkuda täiendavate lõigete lisamist, mitte kehtivate lõigete muutmist.

Siinkohal võib lisada järgmist lõiget:

Peale lõikes 1 sätestatud, vastutab juriidiline isik süüteo toimepanemise eest, kui esinevad järgmised tingimused:

- 1) juriidiline isik ei suutnud luua ja säilitada süüteo toimepanemisest ärahoidvat sisemist praktikat;
- 2) süüteo toimepanemise heakskiit tulenes juriidilise isiku kujunenud sisemisest praktikast, mis eeldas süüteo toimepanemist, viis süüteo toimepanemiseni, soosis või talus seda.

Lõike alguses püüti täpsustada, et juriidilise isiku vastutus tuleneb nii KarS §-i 14 lõikest 1, kui ka pakutud lõikes sätestatud. Eelmainitud muudatus on vajalik derivatiivse ja organisatsioonilise vastutuse kombineerimiseks, mitte eraldamiseks või piiramiseks. Pakutud

lõike punktis 1 on toodud välja juriidilise isiku kohustust teostada järelevalvet sisemise praktika üle, mille näol on sisuliselt tegemist juriidilise isiku valvegarandiseisundiga sisemise praktika osas. Valvegarandiseisund võimaldab võtta juriidilist isikut vastutusele olukorras, kus sisemine praktika kas ei ole veel olnud kasutatud süüteo toimepanemiseks või on juba tuvastatud selle kasutamine süüteo toimepanemiseks. Mõlemal juhul võimaldab valvegarandiseisund ennetada süüteo kas esmakordset toimepanemist või süüteo toimepanemise jätkamist sisemise praktika mõjul.

Ettepanekuna lisatud lõike punktis 2 on püütud paika panna juriidilise isiku vastutuse ka juhul, kui kujunenud sisemine praktika eeldas, viis, soosis või talus süüteo toimepanemist, millega n-ö automaatselt kiitis süüteo toimepanemise heaks. Punkti 2 eesmärgiks ei ole süüteo toimepanemise ennetamine, vaid juba toimepandud süüteo eest vastutusele võtmine. Juriidilise isiku puhul astub sisemine praktika ette n-ö fenomenina, mis võib oma olemuse tõttu süüteo toimepanemist heaks kiita eeldades, süüteo toimepanemiseni viies, soosides ning lõpuks taludes süüteo toimepanemist. Seega punkti 2 juhul asendab sisemine praktika konkreetset füüsilist isikut, kes võiks juriidilise isiku huvides süüteo toimepanemist heaks kiita.

Kujunenud sisemise praktika n-ö terminite kasutamine seaduses tähendab ka nende terminite teatud sisustamist ning seda kas seaduses endas või kohtupraktikas. Arvestades kujunenud sisemise praktika otsest seotust juriidilise isiku mitte ainult liigiga, kuid ka toimepandud süüteoga, on mainitud terminite täpne sisustamine mõistlik jätta kohtute kanda, mis jääb kohtute diskretsiooniõiguse raamidesse, andes kohtule suuremat vabadust iga eraldivõetud kaasuse menetlemisel.

3.3.2 Vahendliku täideviija vastutus väärteo toimepanemisel

Vahendliku täideviimise laiendatud skeem klassikalisest skeemist erineb peamiselt vahendliku ja vahetu täideviijate paralleelse vastutusega. Vahendina ärakasutatud isiku teos on olemas teatud defekt, kuid erinevalt klassikalisest skeemist, välistab defekt isiku vastutuse teo toimepanemise eest. Laiendatud skeemis esinev defekt seisneb peamiselt isiku otsustusvabaduse piiratuses, mis oma olemuselt jagab vastutust toimepandud teo eest vahendina ärakasutatud isiku ja vahendliku täideviija vahel. Pealegi on vahendliku täideviija kasutuses teatud võimuaparaat, mis garanteerib juriidilise isiku juhi käskude realiseerimise.

Eeltoodust tuleneb peamine küsimus, kuivõrd kaugemale on mõistlik minna seaduse sees vahendliku täideviimise skeemide erinevuste sõnastamisel. Siinkohal proovitakse piirduda võimuaparaadi kasutamisega, täpsemalt selle peamise eesmärgiga ehk käsu realiseerimisega.

3.3.2.1 Võimuaparaadi kasutamine väärteo toimepanemiseks

Täiendavate lõigete sõnastuse ettepanekul tuleb meeles pidada, et vahendliku täideviimise laiendatud skeemi peamiseks rakendamise põhjuseks on väärteo toimepanemisel vahendliku täideviija vastutuse välistatus klassikalise skeemi järgi.

Siin keskendutakse juriidilise isiku juhil (või muul eraõigusliku juriidilise isiku organi liikmel) lasuvale võimuaparaadile, kuna viimase tuvastamine on märksa lihtsam, kui üksikisiku piiratud otsustusvabaduse tuvastamine. Võimuaparaadi eritunnuseks on käsu või korralduse garanteeritud realiseerimine alluva isiku poolt. Küll võib praktikas süüteo toimepanemiseks piisata ka heakskiidust, seega on oluline hõlmata käsu, korralduse ja heakskiidu realiseerimiseks kasutatav võimuaparaat.

Vahetu ja vahendliku täideviija poolt väärteo toimepanemisel on mitu erinevat toimepanemise võimalust: vahetu täideviija ja vahendliku täideviija tegevus, vahetu täideviija tegevus ja vahendliku täideviija tegevusetus, vahetu täideviija tegevusetus ja vahendliku täideviija tegevus ning vahetu täideviija ja vahendliku täideviija tegevusetus. Seega on vaja sõnastada lõige nii, et selle kasutamisel oleks võimalik katta kõiki nelja vahendliku täideviimise võimalust.

Juriidilise isiku vastutuse sõnastamiseks väärteo toimepanemise eest läbi võimuaparaadi kasutamise võib siin lisada järgmist lõiget:

- 1) Kui väärteo toimepanemiseks oli lõikes 1 sätestatud isiku poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana väärteo toimepanemise eest.

Lõige 1 sisustab KarS §-i 14 lõikes 1 sätestatud vastutava isiku tegevust ehk käsu, korralduse või heakskiidu andmist, mis katab järgmisi väärteo toimepanemise stsenaariume:

- vahetu täideviija ja vahendliku täideviija tegevust (vahendliku täideviija käsk, korraldus või heakskiit vahetu täideviija tegevuseks);
- vahetu täideviija tegevusetust ja vahendliku täideviija tegevust (vahendliku täideviija käsk, korraldus või heakskiit vahetu täideviija tegevusetuseks).

Küll aga ei reguleeri ettepanekuna lisatud lõige 1 KarS §-i 14 lõikes 1 sätestatud vastutava füüsilise isiku vahendliku täideviija rollis tegevusetusega toimepandud väärtegusid. Tegevusetuse puhul on oluline arvestada võimuaparaadi olemust ehk selle kasutamist isiku poolt, kellel on teatud võim alluvate isikute üle. Võimu olemasolu eeldab ka teatud kontrolli ja järelevalvet alluvate isikute tegevuste üle. Kontroll alluvate isikute üle sisaldub isiku võimuaparaadis, küll aga isiku järelevalvekohustus vajab eraldi seaduses mainimist. Piiritlemaks KarS §-i 14 lõikes 1 sätestatud isikute järelevalvekohustust vastavalt mainitute isikute positsioonile juriidilise isiku organis, võetakse piiritlemise aluseks isiku vastutusala.

Eeltoodu alusel tehakse ettepaneku lisada järelevalvekohustuse sisustamiseks lõiget 2 järgmise sõnastusega:

- 2) Kui väärtegu oli toime pandud lõikes 1 sätestatud isiku vastutusalas ning oli tingitud lõikes 1 sätestatud isiku järelevalvekohustuse rikkumisest, vastutab oma vastutusalas järelevalvekohustust rikkunud isik vahendliku täideviijana väärtetoimepanemise eest.

Lõige 2 hõlmab omakorda järgmisi väärtetoimepanemise stsenaariume:

- vahetu täideviija tegevust ja vahendliku täideviija tegevusetust (vahendliku täideviija tegevusetus, mis viib vahetu täideviija tegevuseni);
- vahetu täideviija ja vahendliku täideviija tegevusetus (vahendliku täideviija tegevusetus, mis viib vahetu täideviija tegevusetuseni).

Seega on autori poolt ettepanekuna lisatud lõiked katnud kõiki võimalikke vahendliku täideviimise stsenaariume nii tegevuse kui ka tegevusetusega toimepandud väärtegade puhul. Mainitud lõigete sõnastamisel, nagu ka alapeatükis 3.2.1.1 pakutud lõigete sõnastamisel, lähtuti Eestis kujunenud kohtupraktikast, mida on detailsemalt kirjeldatud ja analüüsitud käesoleva töö alapeatükis 2.1.4.

3.3.3 Vahekokkuvõte KarS §-i 14 sõnastuse muutmisest

KarS §-i 14 sõnastuse muutmisel ning teisele uurimisküsimusele vastamiseks tehti ettepaneku lisada kolm täiendavat lõiget organisatsioonilise vastutuse sätestamiseks. Muudetud kujul KarS §-i 14 sõnastus näeks välja järgmiselt (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

§ 14. Juriidilise isiku vastutus

- (1) *Juriidiline isik vastutab seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides.*
- (2) *Juriidilise isiku vastutuselevõtmine ei välista süüteo toimepannud füüsilise isiku vastutuselevõtmist.*
- (3) Peale lõikes 1 sätestatud, vastutab juriidiline isik süüteo toimepanemise eest, kui esinevad järgmised tingimused:
 - 1) juriidiline isik ei suutnud luua ja säilitada süüteo toimepanemisest ärahoivvat sisemist praktikat;
 - 2) süüteo toimepanemise heakskiit tulenes juriidilise isiku kujunenud sisemisest praktikast, mis eeldas süüteo toimepanemist, viis süüteo toimepanemiseni, soosis või talus seda.
- (4) Kui väärteo toimepanemiseks oli lõikes 1 sätestatud isiku poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana väärteo toimepanemise eest.
- (5) Kui väärtegu oli toime pandud lõikes 1 sätestatud isiku vastutusallas ning oli tingitud lõikes 1 sätestatud isiku järelevalvekohustuse rikkumisest, vastutab oma vastutusallas järelevalvekohustuse rikkunud isik vahendliku täideviijana väärteo toimepanemise eest.
- (6) *Käesolevas paragrahvis sätestatud ei kohaldata riigile, riikidevahelisele organisatsioonile, kohaliku omavalitsuse üksusele ja avalik-õiguslikule juriidilisele isikule.*

Ettepanekuna toodud täiendavad lõiked on sõnastatud eesmärgiga täiendada KarS §-i 14 lõikes 1 sätestatud derivatiivset vastutust, luues efektiivse kombinatsiooni juriidilise isiku vastutusele võtmiseks. Lõpptulemusena saadud sõnastus on mõneti suuremahuline, kuid täidab autori hinnangul oma eesmärgi, pakkudes nii kohtuvälistele menetlejatele kui ka kohtutele laiemaid võimalusi juriidilise isiku vastutusele võtmiseks.

Probleemkohaks pakutud sõnastuse juures võib olla täiendavates lõigetes kasutatud terminid, nagu „sisemine kujunenud praktika“ või „süüteo toimepanemisest ärahoidev sisemine praktika“, samuti „sisemise praktika loomine ja säilitamine“ juriidilise isiku poolt, „sisemise

praktikaga antud heakskiit süüteo toimepanemiseks“, „*sisemise praktika poolt süüte toimepanemiseni viimine, selle soosimine või talumine*“. Need vajavad täiendavat sisustamist ning seda, nagu leiti ka RahaPTS sätete sõnastuse muutmist kajastavas alapeatükis 3.2.3, kas seaduses endas (sh eriseadustes) või kohtute poolt.

Probleemi võivad tekitada ka sõnaühendid nagu „*järelevalvekohustuse rikkumisest tingitud väärteo toimepanemine*“. Täiendavat sisustamist vajab ka pakutud lõigetes KarS §-i 14 lõikes 1 sätestatud isikute „*vahendliku täideviijana vastutamine*“.

Mainitud terminite sisustamise vajaduse osas on võimalik, et paljud neist võivad olla sisustatud läbi juba kujunenud kohtupraktika ja seaduse kommenteeritud väljaannetes leitava. Paratamatult võib ettepanekus määratletud sõnastus olla tõlgendatud mitut moodi ning seda ka püstitatud eesmärgist väljapoole, kuid seda omakorda saab lõplikult lahendada ainult läbi praktikas esinevate kaasuste kasutamise. Samuti on terminite sisustamise probleemi võimalik lahendada ka läbi viimaste sisustamise eriseadustes, nagu näiteks RahaPTS-i normides. Eelmainitu alusel leidis teine püstitatud hüpotees kinnitust ainult osaliselt mainitud probleemkohtade esinemise tõttu.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida RahaPTS-s ja KarS §-s 14 sätestatud juriidilise isiku vastutuse raames derivatiivse vastutuse kitsaskohtade parandamiseks organisatsioonilise vastutuse vahendliku täideviimise skeemi ja juriidilise isiku tahte olemuse kasutamise võimalikkust.

Töös analüüsitud allikate alusel tuvastati, et käesoleva töö koostamise hetkel kehtiva derivatiivse vastutuse peamisteks kitsaskohtadeks osutusid järgmised momendid:

- juriidilise isiku vastutusele võtmise võimatus vastutava füüsilise isiku tuvastamata jätmisel;
- juriidilise isiku vastutuse välistamine KarS §-i 14 lõikes 1 sätestatud isiku väärteo toimepanemisel vahendliku täieviija rollis.

Mainitud kitsaskohtadele viitasid kohtuvälised menetlejad, nagu Rahapesu Andmebüroo ja Finantsinspeksioon läbiviidud uuringutes ja aastaraamatutes, samuti ministriumite tellimisel valminud uuringud ning lõpuks Riigikohtu kolleegiumite liikmed kujunenud kohtupraktikas.

Eesmärgi saavutamiseks uuriti viidatutes ja muudes teemakohastes allikates derivatiivse vastutuse alternatiive, analüüsides ka välisriikides kehtivaid juriidilise isiku vastutuse põhimõtete kasutamist ning kujunenud kohtupraktikat. Alternatiiviks osutus C. Roxini nn organisatsioonilise teovalitsemise teooria, mis on P. Randma doktoritöös samuti nimetatud kui *täideviija täideviija taga* kontseptsioon. Organisatsioonilise teovalitsemise teooria, mida samuti nimetatakse organisatsiooniliseks vastutuseks, pakkus derivatiivse vastutuse alternatiivina võtta kasutusele nn vahendliku täideviimise laiendatud skeemi ning juriidilise isiku tahte olemuse.

Eelnevast lähtuvalt püstitati järgmised hüpoteesid:

- 1) Juriidilise isiku vastutuse probleemkohtade katmiseks saab kasutada organisatsioonilist vastutust eriseadustes, näiteks RahaPTS-i normides, jättes Karistusseadustiku §-i 14 sõnastus muutmata või

- 2) Juriidilise isiku vastutuse probleemkohtade katmiseks saab kasutada organisatsioonilist vastutust Karistusseadustiku §-s 14, luues üldised vastutuse eeldused kõikidele juriidiliste isikutele, määrates täpsemad erinormid eriseadustes.

Püstitatud hüpoteeside kinnitamiseks või ümberlükkamiseks on püütud käesoleva töö raames vastata järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Millised peaksid olema juriidilise isiku vastutust reguleerivate eriseaduste normide sõnastused organisatsioonilise vastutuse rakendamiseks RahaPTS-e normide näitel?
- 2) Milline peaks olema Karistusseadustiku §-i 14 sõnastus organisatsioonilise vastutuse rakendamiseks juriidilise isiku vastutuse reguleerimisel?

Vahendliku täideviimise laiendatud skeem erineb klassikalisest skeemist vahendliku ja vahetu täideviija paralleelse vastutusega. Nagu ka klassikalise skeemi puhul esineb vahendina ärakasutatud isiku teos teatud defekt, mis aga ei välista vahendina ärakasutatud isiku vastutust, vaid jagab vastutust toimepandud teo eest vahendina ärakasutatud isiku ja vahendliku täideviija vahel. Selline jagatud vastutus tuleneb defekti olemusest, mis seisneb peamiselt isiku otsustusvabaduse piiratuses läbi juriidilise isiku juhil või muul juriidilise isiku liikmel oleva võimuaparaadi, pannes vahendina ärakasutatud isikut süüteo toimepanemisel tegutsema tahtlikult ja teadlikult. Selline vahendliku täideviimise laiendatud skeemi erinevus klassikalisest skeemist oli kasutatud derivatiivse vastutuse kitsaskoha parandamise katsetes väärteo toimepanemisel nii RahaPTS-e kui ka KarS §-i 14 raames.

Juriidilise isiku tahte olemuse järgi on juriidiline isik üksikisikute kogum. Seega juriidilise isiku kui üksikisikute kogumi puhul on tegemist kollektiivse käitumisega ning seeläbi kollektiivsete tegudega. Järelikult võib juriidiline isik vastutada, kuna viimasel esineb isiklik, talle kuuluv nn kollektiivne ehk organisatsiooniline tahe. Eesti õiguses juriidilise isiku tahte termin on kasutatud kuritegelikku ühendusse kuulumise koosseisus, kus kuritegeliku ühenduse liikmed osaliselt kaotavad oma tahtevabadust, olles allasurutud kuritegeliku ühenduse sisemiste subjektiivsete sidemetega. Juriidilise isiku vastutuse tuvastamiseks organisatsioonilise tahte olemusest lähtuvalt on realistlikum ja efektiivsem objektiivse ja subjektiivse koosseisu eristamise asemel lähtuda etteheidetavusest, täpsemalt teatud hoolsuskohustuse rikkumisest. Rikutavate hoolsuskohustuste sisustamisel on välisriikides peamiselt kasutatud ettevõttes loodud sisemist kultuuri ja kujunenud praktikat. Organisatsioonilise tahte olemus võimaldab loobuda juriidiliste isikute vastutuse tuvastamisel

konkreetses vastutava füüsilise isiku tuvastamisest, mis autori hüpoteeside alusel peaks lahendama derivatiivse vastutuse peamise kitsaskoha – vastutava füüsilise isiku puudumine.

Võttes aluseks kujunenud kohtupraktikat ning välisriikides kasutatud seaduse sõnastust, tehti ettepanekuid RahaPTS-e ja KarS §-i 14 sõnastuse muutmiseks. Samas püüti muudatuste pakkumisel kehtivat seaduse sõnastust täiendada, mitte ulatuslikult muuta. Seega on autori pakutud muudatused tehtud täiendavate lõikude ja väärteokoosseisude vormis.

RahaPTS 10. peatükis sätestatud väärtegude koosseisude sõnastuse muutmise ettepanekuid tuuakse välja RahaPTS-e §-i 82 näitel (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

§ 82. Rahapesu ja terrorismi rahastamise hoolsusmeetmete, riskihinnangu, protseduurireeglite ning sisekorraeskirja rakendamata jätmise korralduse andmine

- (1) Kohustatud isiku juhatuse liikme poolt hoolsusmeetmete, käesoleva seaduse §-s 13 nimetatud riskihinnangu, protseduurireeglite või sisekontrollieeskirja rakendamata jätmise korralduse andmise eest –
karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.*
- (2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik –
karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.*
- (3) Kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemiseks on kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest.*
- (4) Peale lõikes 2 sätestatud alustest, vastutab kohustatud isik lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise heakskiit tulenes kohustatud isiku sisemisest kultuurist või kujunenud praktikast, mis eeldas lõikes 1 sätestatud teo toimepanemist, viis teo toimepanemiseni, soosis või talus seda.*
- (5) Peale lõikes 2 sätestatud alustest, vastutab kohustatud isik lõikes 1 sätestatud teo toimepanemise eest, kui ta ei suutnud luua ja säilitada lõikes 1 sätestatud teo toimepanemisest ärahoidvat sisemist kultuuri.*

Pakutud lõike 3 asemel on võimalik kasutada eraldiseisvaid väärteokoosseise järgmise sõnastusega:

Väärteo toimepanemiseks käsu, korralduse või heakskiidu andmine

(1) Kohustatud isiku poolt käesolevas seaduses sätestatud väärteo toimepanemiseks kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja poolt käsu, korralduse või heakskiidu andmise eest, –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

ning

Järelevalvekohustuse rikkumine

(1) Kohustatud isiku tavatöötaja poolt käesolevas seaduses sätestatud väärteo toimepanemise eest, kui see asub kohustatud isiku organi liikme või juhtivtöötaja vastutusallas ning väärteo toimepanemine oli tingitud vastava järelevalvekohustuse rikkumisest, –

karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, –

karistatakse rahatrahviga kuni 400 000 eurot.

Täiendavad lõiked aga osutasid oma suure mahu pärast RahaPTS-s sätestatute väärtegede koosseisudes kasutuskõlbmatuteks. Lõigete lühendamine või lisamata jätmine ei võimalda autori arvates efektiivse kombinatsiooni loomist, samuti oma sisu poolest on need rakendatavad ka väljaspool RahaPTS-i norme. Lõike 3 asemel on võimalik kasutada pakutud väärteokoosseise, kuna need võimaldavad juriidilist isikut vastutusele võtta ka ilma vahendliku täideviimise laiendatud skeemi kasutamisetä, küll aga on need pigem üldisema iseloomuga, seega nende kasutamine sobib rohkem KarS-i sätetes. Seega nenditi käesoleva töö hüpoteesi number 1 ümberlukkamist ning liiguti KarS §-i 14 sõnastuse muutmise juurde.

KarS §-i 14 sõnastus näeb koos autori muudatustega välja järgmiselt (kehtiva seaduse sõnastus on välja toodud kaldkirjas):

§ 14. Juriidilise isiku vastutus

- (1) *Juriidiline isik vastutab seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides.*
- (2) *Juriidilise isiku vastutuselevõtmine ei välista süüteo toimepannud füüsilise isiku vastutuselevõtmist.*
- (3) Peale lõikes 1 sätestatud, vastutab juriidiline isik süüteo toimepanemise eest, kui esinevad järgmised tingimused:
 - 1) juriidiline isik ei suutnud luua ja säilitada süüteo toimepanemisest ärahoidvat sisemist praktikat;
 - 2) süüteo toimepanemise heakskiit tulenes juriidilise isiku kujunenud sisemisest praktikast, mis eeldas süüteo toimepanemist, viis süüteo toimepanemiseni, soosis või talus seda.
- (4) Kui väärteo toimepanemiseks oli lõikes 1 sätestatud isiku poolt antud käsk, korraldus või heakskiit, vastutab käsu, korralduse või heakskiidu andnud isik vahendliku täideviijana väärteo toimepanemise eest.
- (5) Kui väärtegu oli toime pandud lõikes 1 sätestatud isiku vastutusallas ning oli tingitud lõikes 1 sätestatud isiku järelevalvekohustuse rikkumisest, vastutab oma vastutusallas järelevalvekohustuse rikkunud isik vahendliku täideviijana väärteo toimepanemise eest.
- (6) *Käesolevas paragrahvis sätestatud ei kohaldata riigile, riikidevahelisele organisatsioonile, kohaliku omavalitsuse üksusele ja avalik-õiguslikule juriidilisele isikule.*

Lõpptulemusena saadud sõnastus on autori hinnangul mõneti suuremahuline, kuid samas suuremas osas täidab oma eesmärgi. Pakutud sõnastuse juures esinevad hulgaliselt uued terminid, nagu „sisemine kujunenud praktika“, „süüteo toimepanemisest ärahoidev sisemine praktika“ või ka sõnaühendid, nagu „järelevalvekohustuse rikkumisest tingitud väärteo toimepanemine“. Viidatud terminid ja sõnaühendid vajavad täiendavat sisustamist ning seda kas seadustes endas (sh eriseadustes) või kohtute poolt. Vaatamata asjaolule, et paljud viidatutest terminitest võivad olla sisustatud läbi juba kujunenud kohtupraktika ja seaduste

kommenteeritud väljaannetes leitava, võib ettepanekuna toodud sõnastus olla paratamatult tõlgendatud mitut moodi, sh püstitatud eesmärgi väliselt.

Seega leiti käesolevas töös leiti, et organisatsioonilise vastutuse sisseviimine Eesti õigusesse on võimalik, kuid seda pigem KarS §-i 14 täiendamisel, mis pakub kindlamat ja efektiivsemat kombinatsiooni, kui eriseadustes eraldi normide muutmine või täiendamine. Samuti tuleb KarS §-i 14 täiendamisel paratamatult esile vajadus uute terminite ja sõnaühenduste kasutamiseks, mis vajab kas täiendavat sisustamist eriseadustes või kohtupraktika poolt. Eelmainitust lähtuvalt leiti käesolevas töös, et teine hüpotees leidis oma osalist kinnitust.

SUMMARY

The aim of this master's thesis was to investigate the possibility of using the organizational responsibility's scheme of indirect perpetration and the essence of organizational will to eliminate the loopholes in the current system of prosecuting legal persons within the provisions provided by the Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act and section 14 of the Penal Code.

Based on the sources analyzed in the master's thesis, the main loopholes in the current system for prosecuting legal persons valid at the time of writing this thesis are following:

- the impossibility of holding a legal person liable if the responsible natural person is not identified;
- exclusion of liability of a legal person upon commission of a misdemeanor by a person provided by subsection 14 (1) of the Penal Code in the role of an indirect perpetrator.

These shortcomings were pointed out by bodies conducting extra-judicial proceedings such as the Financial Intelligence Unit and the Financial Supervision Authority in surveys and yearbooks, as well as surveys commissioned by ministries and, finally, members of the Supreme Court chambers.

In order to achieve the goal of the thesis, the alternatives were searched in the cited and other relevant sources, also the use of the principles of liability of legal persons valid in foreign countries and the established case law was analyzed. An alternative turned out to be C. Roxin's theory of so-called organizational execution, which is also mentioned in P. Randma's doctoral thesis as the *executor behind the executor* concept. The theory of organizational execution, also referred to as organizational responsibility, proposed the introduction of an extended scheme of so-called indirect perpetration and the essence of organizational will as an alternative to the current system of prosecuting legal persons.

Based on the above, the following hypotheses were put forward:

- 1) Organizational responsibility can be used in special laws, for example the provisions of Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act, to cover problem areas of the legal person's responsibility, leaving the wording of section 14 of the Penal Code unchanged

- 2) In order to cover the problem areas of the legal person's responsibility, organizational responsibility can be used in section 14 of the Penal Code, creating general preconditions for the legal person's responsibility, specifying more specific provisions in special laws.

In order to confirm or disprove the hypotheses, it was tried to answer the following research questions:

- 1) What should be the wording of the provisions of special laws regulating the legal person's responsibility for the implementation of organizational responsibility on the example of the provisions of Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act?
- 2) What should be the wording of section 14 of the Penal Code for the implementation of organizational responsibility in the regulation of the legal person's responsibility?

The extended scheme of indirect perpetration differs from the classical scheme by the parallel liability of indirect and direct perpetrators. As in the case of the classical scheme, the act of the person exploited as a tool has a certain defect. However, in the extended scheme it does not exclude the liability of the person exploited as a tool, but divides the responsibility for the committed act between the person exploited as a tool and the indirect perpetrator. Such shared responsibility arises from the essence of the defect, which consists primarily in restricting of a person's freedom of decision through the power apparatus of the head of the organization or another member of the organization, forcing the exploited person to act intentionally and knowingly in committing the offense. Such a difference between the extended scheme of indirect perpetration and the classical scheme was used in the author's attempts to correct the loopholes in the current system for prosecuting legal persons in the commission of a misdemeanor both within the provisions of Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act and section 14 of the Penal Code.

By the essence of organizational will, a legal person is a group of individuals. Thus, a legal person as a group of individuals is a matter of collective conduct and thus of collective acts. Consequently, a legal person may be liable because it has a personal, so-called collective or organizational will. In Estonian law, the term organizational will is used in the membership of a criminal organisation, where the members of the criminal organisation partially lose their freedom of will, being suppressed by the internal subjective ties of the criminal organisation. In order to establish the responsibility of a legal person on the basis of the essence of the

organizational will, it is more realistic and effective to proceed on the basis of a breach of a certain duty of care, instead of an objective and subjective composition. In filling with content, the violating of duty of care, foreign countries have mainly used the company's internal culture and established practices. The essence of organizational will makes it possible to renounce of the identification of a specific responsible natural person in determining the responsibility of legal persons. This, based on the author's hypotheses, should solve the main loophole in the current system for prosecuting legal persons - absence of a responsible natural person.

Based on the established case law and the wording of foreign countries' law, the proposals were made to amend the wording of the Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act and section 14 of the Penal Code. When proposing amendments, it was tried to complement the current wording of the law, not to change it extensively. Thus, the changes proposed by the author have been made in the form of additional subsections and new misdemeanors.

The proposals to change the wording of the misdemeanors provided by Chapter 10 of the Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act are made on the example of section 82 (the wording of the law in force is shown in italics):

§ 82. Giving of order not to implement money laundering and terrorist financing due diligence measures, risk assessment, procedural rules and internal control rules

- (1) The penalty for giving an order by a management board member of the obliged entity not to implement due diligence measures, the risk assessment specified in § 13 of this Act, procedural rules or the internal control rules is a fine of up to 300 fine units.*
- (2) The penalty for the same act committed by a legal person is a fine of up to 400,000 euros.*
- (3) If a command, order or approval was given by a member or executive officer of a body of a legal person in order to commit an act provided by subsection (1), the person who issued the command, order or approval shall be liable as an indirect perpetrator for the commission of the act provided by subsection (1).*
- (4) In addition to the grounds provided by subsection (2), a legal person shall be liable for the commission of an act provided by subsection (1) if the approval of the commission of the act provided by subsection (1) arose from the internal culture or the established practice which presupposed the commission of the act, led to the commission of the act, favored or tolerated it.*

(5) In addition to the grounds provided by subsection (2), a legal person shall be liable for the commission of an act provided by subsection (1) if it has failed to establish and maintain an internal culture which prevents the commission of the act provided by subsection (1).

Proposed subsection (3) can be replaced by separate new misdemeanors with the following wording:

Giving a command, order or approval to commit a misdemeanor

(1) The penalty for the issuance of a command, order or approval by a member of the body or a manager of an obliged entity to commit a misdemeanor provided by in this Act by an obliged entity is a fine of up to 300 fine units.

(2) The penalty for the same act committed by a legal person is a fine of up to 400,000 euros.

and

Breach of the respective supervisory obligation

(1) The penalty for the commission of a misdemeanor provided for in this Act by an ordinary employee of the obligated entity if it is within the area of responsibility of a member of the body of the obligated entity or a manager and the commission of the misdemeanor was due to a breach of the respective supervisory obligation is a fine of up to 300 fine units.

(2) The penalty for the same act committed by a legal person is a fine of up to 400,000 euros.

However, due to their large volume, the additional subsections proved unusable in the wording of misdemeanors provided by the Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act. In the opinion of the author shortening or not adding subsections does not allow the creation of an effective combination. Hereto in terms of the content of subsections, they are also applicable outside the provisions of Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act.

Instead of subsection (3), it is possible to use the proposed new misdemeanors, as they allow a legal person to be held liable even without the use of the extended scheme of indirect perpetration, but they are rather of a more general nature, so their use is more suitable in the

Penal Code. Therefore, the hypothesis number 1 was refuted and it was decided to move to changing the wording of section 14 of the Penal Code.

The wording of section 14 of the Penal Code, together with the author's amendments, is as follows (the wording of the law in force is shown in italics):

§ 14. Liability of legal person

- (1) *In the cases provided by law, a legal person shall be held responsible for an act which is committed in the interests of the legal person by its body, a member thereof or by a senior official or competent representative.*
- (2) *Prosecution of a legal person does not preclude prosecution of the natural person who committed the offence.*
- (3) In addition to subsection (1), a legal person shall be liable for an offense if the following conditions are met:
 - 1) the legal person was unable to create and maintain an internal practice that prevented the commission of the offense;
 - 2) the approval of the commission of the offense arose from the the legal person's established internal practice which presupposed the commission of the offense, led to the commission of the offense, favored or tolerated it.
- (4) If a command, order or approval was given by a person provided by subsection (1) for the commission of a misdemeanor, the person who issued the command, order or approval shall be liable as an indirect perpetrator for the commission of the misdemeanor.
- (5) If the misdemeanor was committed in the area of responsibility of the person provided by subsection (1) and was held due to a breach of the supervision obligation of the person provided by subsection (1), the person violating the supervisory obligation shall be liable as an indirect perpetrator for the commission of the misdemeanor.
- (6) *The provisions of this section do not apply to the state, international organisations, local governments or to legal persons in public law.*

In the author's opinion, the amended wording is quite voluminous, but at the same time largely fulfills its purpose. There are a number of new terms in the proposed wording, such as "*internal practice that prevents the commission of an offense*", "*approval of internal practice for the*

commission of an offense" or also phrases such as "*commission of a misdemeanor due to breach of supervisory obligation*". The terms and phrases referred to need additional filling with content, either in the law itself (including special laws) or by the courts. Despite the fact that many of the terms referred to may be filled with content by already established case law and commentary editions of the law, the proposed wording may be inevitably interpreted in several ways, including outside the stated purpose.

Thus, the introduction of organizational responsibility into Estonian law is possible, but rather by supplementing section 14 of the Penal Code, which offers a more secure and effective combination than amending or supplementing separate provisions in special laws. Also, when supplementing section 14 of the Penal Code, the need to use new terms and word combinations will inevitably arise, which needs to be filled with content either in special laws or by case law. Based on the above, the second hypothesis was partially confirmed.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Colvin, E. Corporate Personality and Criminal Liability – Criminal Law Forum 1995/1.
2. Delmas-Marty, M. Die Strafbarkeit juristischer Personen nach dem neuen französischen Code Penal in: Bernd Schünemann (Hrsg.) – Bausteine des esuropäischen Wirtschaftsstrafrechts. Madrid-Symposium für Klaus Tiedemann. Köln (ua): 1994 – https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/40934/ssoar-1998-alwart-Verantwortung_und_Steuerung_von_Unternehmen.pdf?isAllowed=y&lnkname=ssoar-1998-alwart-Verantwortung_und_Steuerung_von_Unternehmen.pdf&sequence=1 (23.04.2021).
3. Eesti keele instituut. Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. – <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi> (27.04.2021).
4. Eesti keele instituut. E-keelenõu. – <https://kn.eki.ee/> (27.04.2021).
5. Elkind, E., Hirsink, E., Kerganberg, E. jt. Valikuliselt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikast õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel – Juriidica 2009/VIII.
6. European Securities and Markets Authority. Report on Sanctions and Measures Imposed under MiFID II in 2018. 2019 – https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma35-36-1711-report_on_mifid_ii_sanctions_measures_investigations.pdf (27.04.2021).
7. Fisse, B. Corporate Criminal Responsibility. – Criminal Law Forum, 1995/1.
8. Hill, J. Corporate Criminal Liability in Australia: An Evolving Corporate Governance Technique. – Vanderbilt University Law School. Law & Economics. Working Paper Nr 03-10, 2003 – https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=429220 (27.04.2021).
9. Kairjak, M. Krediidiasutuste tegevuseoga seotud süüteod. – Juriidica, 2008/V.
10. Kairjak, M. Krediidiasutuste tegevuseoga seotud süüteod. Magistritöö. Juhendaja Jaan Sootak, Kadri Siibak. Tartu: Tartu Ülikool 2007.
11. Keiler, J. Actus Reus and Participation in European Criminal Law – Intersentia, 2013.
12. Keiler, J., Roef, D. (koost.). Comparative Concepts of Criminal Law. 3rd edition – Intersentia, 2019.

13. Koppel, M. Juriidilise isiku süüteo vastutusele organisatsioonilise süsteemi kohaldamise võimalikkus. Magistritöö. Juhendaja Mare Tannberg. Tallinn: Tartu Ülikool 2018.
14. Kull, I., Kõve, V., Varul, P., Käerdi, M. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2010.
15. Langneff, K. Die Beteiligungsstrafbarkeit von Hintermännern innerhalb von Organisationsstrukturen bei vollverantwortlich handelndem Werkzeug. Aachen: 2000.
16. Lensing, H. The Dutch Penal Code from a comparative perspective. Colorado: Littleton, 1997.
17. Maršavelski, A. Reform of the general part and the system of sanctions in the new penal code of the republic of Croatia – Kemerovo State University Bulletin, 2014/1, Vol. 2 – <https://cyberleninka.ru/article/n/reforma-obschey-chasti-i-sistemy-sanktsiy-v-novom-ugolovnom-zakone-horvatii> (20.04.2021).
18. Martins Amorim Dutra, B. Criminal responsibility in the crimes committed by organized structures of power: jurisprudence analysis in the light of International Criminal Law – Revista da Faculdade de Direito da UERJ, Pagina: 2012/22, V. 2. – <https://www.e-publicacoes.uerj.br/index.php/rfduerj/article/viewFile/1930/3057> (22.04.2021).
19. Noormaa, I. Juriidilise isiku kriminaalvastutus ja tõendamisprobleemid. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
20. Pradel, J., Juriidilise isiku vastutus. Tähelepanekuid Euroopa riikide seadusandluse kohta – Juriidica 1999/8.
21. Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2019. Tallinn: 2020 – <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-1> (27.04.2021).
22. Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2018. Tallinn: 2019 – <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-2> (27.04.2021).
23. Rahapesu Andmebüroo. Aastaraamat 2017. Tallinn: 2018 – <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/aastaraamatud#item-3> (27.04.2021).

24. Rahapesu Andmebüroo. Teadete saatjate hinnang rahapesu tõkestamise süsteemile Eestis. Uuring. Tallinn: 2016 – <https://www.fiu.ee/aastaraamatud-ja-uuringud/uuringud#teadete-saatjate-hin> (27.04.2021).
25. Randma, P. Organisatsiooniline teovalitsemine – täideviija täideviija taga kontseptsioon teorias ja selle rakendamine praktikas. Doktoritöö. Juhendaja Jaan Sootak. Tartu: Tartu Ülikool 2011.
26. Roxin, C. Entscheidungen-Anmerkung. Juristenzeitung. *Sine loco*, 1995.
27. Roxin, C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II: Besondere Erscheinungsformen der Straftat, *sine loco*, 2003.
28. Roxin, C. Straftaten im Rahmen organisatorischer Machtapparate. GA. *Sine loco*, 1963.
29. Roxin, C. Täterschaft und Tatherrschaft. (8. Aufl.). Berlin: 2006.
30. Roxin, C., Mediata (koost). Temas de direito penal. Rio de Janeiro: Renovar, 2008.
31. Schlösser, J. Soziale Tatherrschaft: Ein Beitrag zur Frage der Täterschaft in organisatorischen Machtapparaten. Berlin: 2004.
32. Soo A., Lott A., Kangur A. Euroopa Liidu õiguses sätestatud halduskaristuste kohaldamine Eesti õiguses. Aruanne. Tartu: Tartu Ülikool, 2020. – https://vv.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/uuringud/euroopa_liidu_oiguses_satestatud_halduskaristuste_kohaldamine_ee_sti_oiguses_27.02.2020.pdf (27.04.2021).
33. Sootak, J., Pikamäe, P., (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj. Tallinn: Juura, 2009.
34. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2018 – <https://karistusoigus-yldotsa.juuraveeb.ee/> (27.04.2021).
35. Sootak, J., Elkind, E. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas – Juriidica 2005/X.
36. Богдановская, В.А. Анализ правового регулирования уголовной ответственности юридических лиц в зарубежных странах – Вестник Казанского юридического института МВД России, 2020/4 – <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-pravovogo-regulirovaniya-ugolovnoy-otvetstvennosti-yuridicheskikh-lits-v-zarubezhnyh-stranah> (27.04.2021).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti õigusaktid

Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I, 21.11.2020, 13.

Välisriikide seadusaktid

Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007. –
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/contents> (14.04.2021)

Criminal Code Act 1995. – Federal Register of Legislation 2021. –
<https://www.legislation.gov.au/Details/C2021C00132> (14.04.2021)

Wetboek van Strafrecht. – Wettenbank: 2003. –
https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2003-10-01/#BoekEerste_TiteldeelV_Artikel51
(14.04.2021)

KASUTATUD KOHTULAHENDID

Eesti kohtulahendid

RKKKo 3-1-1-70-05

RKKKo 3-1-1-145-05

RKKKo 3-1-1-100-03

RKKKo 3-1-1-97-09

RKKKo 3-1-1-97-06

RKKKo 3-1-1-64-05

RKKKo 3-1-1-24-06

RKKKo 3-1-1-137-04

RKKKo 3-1-1-7-04

RKKKo 3-1-1-9-05

RKKKo 3-1-1-70-05

RKKKo 3-1-1-82-04
RKKKo 1-16-6452
RKKKo 3-1-1-83-01
RKKKo 3-1-1-17-03
RKKKo 3-1-1-82-04
RKKKo 3-1-1-89-06
RKKKo 3-1-1-9-08
RKKKo 3-1-1-22-06
RKKKo 3-1-1-34-03
RKKKo 3-1-1-10-09
RKKKo 3-1-1-108-06
RKKKo 3-1-1-9-08
RKKKo 3-1-1-21-12
RKKKo 3-1-1-88-12
RKKKo 3-1-1-90-14
RKKKo 4-16-6493
RKKKo 1-14-5339
RKKKo 1-09-14104
RKHK 3-18-89
TlnRnKo 1-10-8860
HMK 4-09-4066
HMK 1-09-17927
HMK 4-06-392

Välisriikide kohtulahendid

HR. 02229/02 E. 21.10.2003 –
<https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:HR:2003:AF7938>
(15.04.2021).